

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Sociokulturní realita a její interpretace ve studiích Mary Douglasové

Bakalářská práce

Autor:	Věra Zemanová
Studijní program:	B6107 Transkulturní komunikace
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Vedoucí práce:	Halamová Veronika, Mgr.
Oponent práce:	Jirka Luděk, Mgr. Ph. D.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Věra Zemanová
Studium:	P17K0193
Studijní program:	B6107 Humanitní studia
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Sociokulturní realita a její interpretace ve studiích Mary Douglasové
Název bakalářské práce AJ:	Sociocultural Reality and its Interpretation in Mary Douglas Studies

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Britská antropoložka Mary Douglasová ve svých studiích realizovala originální syntézu přístupů strukturální a symbolické antropologie, což se projevilo v její interpretaci sociokulturní reality, jejích regulativů i kulturních anomálií. Bakalářská práce se bude zabývat pojetím sociokulturní reality ve studiích zmíněné britské antropoložky s cílem analyzovat její do hloubky.

DOUGLAS, Mary. Cultures and crisis: understanding risk and resolution. Los Angeles : SAGE Publications, 2013. ISBN 978-1-4462-5466-0. DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha : Malvern, 2014. ISBN 978-80-87580-91-2. DOUGLAS, Mary. How institutions think. Syracuse : Syracuse University Press, 1986. DOUGLAS, Mary. Natural Symbols: Explorations in Cosmology. New York: Pantheon Books, c1982. DOUGLAS, Mary. Risk and Blame: essays in cultural theory. London; New York : Routledge, 1992. DOUGLAS, Mary, WILDAVSKY, Aaron. Risk and Culture: Berkeley: University of California Press, 1982. DOUGLAS, Mary. Thinking in circles. New Haven: Yale University Press, c2007. ISBN 978-0-300-11762-2.

Garantující pracoviště: **Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: **Mgr. Veronika Halamová**

Oponent: **Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.**

Datum zadání závěrečné práce: **29.3.2017**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 08.06.2022

Anotace

ZEMANOVÁ, Věra. *Sociokulturní realita a její interpretace ve studiích Mary Douglasové*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové. 2022. 53 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce *Sociokulturní realita a její interpretace ve studiích Mary Douglasové* pojednává o vnímání čistoty a nečistoty u různých kulturních společností, a bylo zde provedeno srovnání této problematiky napříč různými kulturními společnostmi. Jedná se o teoretickou práci, která se opírá o stěžejní dílo Mary Douglasové, *Čistota a nebezpečí*. Cílem práce je analýza a interpretace čistoty/nečistoty a vnímání dalších antropologů, kteří se tímto tématem ve svých pracích zabývali. Klade si také za cíle poukázat na to, jak ostatní národy a společnosti formulují své představy o nečistotě, dále popsat způsob, jak je s nečistotou zacházeno pomocí očišťujících rituálních obřadů, které jsou pro každou společnost lidí ve své podstatě stejné, ale každý rituál má své odlišnosti, které způsobují jeho originalitu.

Klíčová slova: čistota, nebezpečí, rituál, anomálie

Annotation

ZEMANOVÁ, Věra. *Sociocultural reality and its interpretation in the studies of Mary Douglas*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2022. 53 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor's thesis *Sociocultural Reality and its interpretation in the Studies of Mary Douglas* discusses the perception of purity and impurities and a comparison was made between different cultural societies. This is a theoretical work based on Mary Douglas' pivotal work, *Purity and Danger*. The aim of the work is the analysis and interpretation of purity / impurity and the perception of other anthropologists who have dealt with this topic in their work. It also aims to point out how other nations and societies formulate their ideas of impurity, and to describe how impurity is treated through purifying rituals, which are essentially the same for every human society, but each ritual has its differences that make it original.

Keywords: purity, danger, ritual, anomaly

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, disertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum: 08.06.2022

podpis studenta:

Poděkování

Děkuji paní Mgr. Veronice Halamové, za odborné vedení práce, věcné připomínky, cenné rady a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Obsah

Úvod	9
1. Život Mary Douglasové.....	10
2. Metodologie.....	10
3. Příbuzenské systémy	10
3.1. Symbolická antropologie	12
3.2. Symbolická klasifikace.....	14
3.3. Symbolická teorie	14
3.4. Spojení Douglasové a Wildavského	17
3.5. Leviticus	19
4. Pojem čistoty v podání Mary Douglasové.....	20
4.1. Co je čisté a nečisté	20
4.2. Rituální nečistota	22
4.3. Robertson Smith a Edward Burnett Tylor a jejich teze	23
4.4. Podřazenost náboženství Izraele a Semitů.....	25
5. Magie v kulturní antropologii.....	27
5.1. Antropologické rituály.....	29
5.2. Sekulární poskvnění	29
5.3. Havyaka Brahmins	30
5.4. Nečistota a příprava jídla u Havyaků	30
5.5. Rozdíly mezi evropskými a primitivními kulturami a jejich představy o znečištění	32
6. Anomálie	34
6.1. Způsoby zacházení s anomáliemi	36
6.2. Znečištění a Judaismus	37
7. Riziko a kultura	39
7.1. Názor Lévy – Bruhla	39
7.2. Další příklady rizika v kultuře	40
7.3. Kastovní systém.....	42
7.4. Víra a riziko vs neosobní svět.....	43
8. Rituály	45
8.1. Magie a rituál.....	46
8.2. Čarodějnictví	48
Závěr.....	50
Seznam použité literatury	52
Použitá literatura.....	52
Internetové zdroje	53

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala pro mě stěžejní dílo Mary Douglasové – Čistota a nebezpečí, které z mého pohledu patří k velmi zdařilé a hlavně nadčasové práci, která se zabývá rituální čistotou a symbolikou.

Jedním z hlavních důvodů mého výběru je její nezávislá interpretace problematiky, která je založená na mnoha hodinách pozorování a zkoumání kmene Lele, kdy se jí neuvěřitelným způsobem podařilo najít si k nim cestu, a tím jí oni mohli tzv. pustit do svého soukromí. Mary Douglasová se snažila o strukturální pojetí velmi zásadních otázek pro nejen znečištění, čistotu a nebezpečí, ale i pro tabu, které se ve větší či menší míře objevují v každé společnosti. Další neméně důležitým aspektem je, že práce Mary Douglasové ovlivnila nejen další generaci antropologů, ale i sociologů a dopomohla k rozvoji religionistiky, pro svůj empirický vědecký přístup založený na metodě pozorování. Tématem rituálů v antropologii se nezabývala jen Douglasová, ale i mnoho dalších významných antropologů. V úvodu této práce, jsem stručně popsala, co během života ovlivnilo Mary Douglasovou a pár důvodů proč se vydala směrem symbolické antropologie.

V rámci vypracování práce se zaměřuji na několik pro mě důležitých aspektů, kdy nejhlavnějším aspektem je vlastní popis, co Douglasová na základě svého výzkumu myslí pod pojmem čistota a rituální nečistota. Odkazuji i na práci dalších antropologů, kteří se tímto také zabývali. Dále se zaměřuji na magii, rituály a anomálie, které můžou z počátku vypadat tak, že s původní tematikou nemají skoro nic společného, ale opak je pravdou. Protože součástí jakéhokoli významného, nebo i méně významného rituálu je určitá forma očištění, které nás přesně danými zásadami zbavuje nečistoty. Dále zde budu popisovat anomálie, což je něco, co je v naší společnosti nezvyklé anebo něco, co se vymyká normálu a je tedy abnormální. Popíšu, jak různé etnické skupiny s anomáliemi zacházejí a jak se k nim staví, někteří je fyzicky regulují, jiní se jim vyhýbají anebo z nich udělají účastníky rituálů.

Cílem mé práce je tedy interpretace textu s následnou analýzou použité literatury, která mi pomůže k odpovědi na otázky, zda je opravdu čistota a nečistota vnímaná v každé kultuře a etnické skupině odlišně, dále co je pro mnou vybrané etnické skupiny přijatelné a nepřijatelné anebo zda, je pro ně čistota, ať už rituální přijatelnou normou. Dále výstupem práce je zjištění, zda čistota pro Douglasovou měla význam jen jako rituální anebo jí jde o kulturní přesah a pokud ano, tak jak se to dotýká její vlastní sociokulturní reality.

Všechna tato zjištění však nejsou podle mého názoru otázkou vyspělosti společnosti, ale je to otázkou kultury a společenského nastavení dané společnosti

1. Život Mary Douglasové

Mary Douglasová se narodila v roce 1921 v Anglii, do doby, kdy vrcholil kolonialismus a s ním i související osídlování.¹ Její otec pracoval v koloniálních službách, takže setkávání se s různými skupinami lidí, byla pro Mary Douglasovou zcela běžná, což je možná hlavní důvod, proč se věnovala studiu kultur a rituální čistoty. V průběhu svého života se seznámila s antropologem Edwardem Evanse-Pritchardem, kterému dokonce věnovala knihu, ve které podtrhla jeho originální pohled na svět a kulturu. Mezi další antropology, kteří ji ovlivnili, patří Émila Durkheim, Claude Lévi-Strausse a F. Steiner.

Mary Douglasová mimo jiné rozvíjela i mezioborový přístup pozorování v kulturách, kdy na základě svých zkušeností vydala čítanku *Rules and Meanings*, která je součástí kurzů antropologie. Díky jejím výzkumům vznikla díla: *Peoples of the Lake Nyasa Region*, *Purity and Danger*, *Natural Symbols*, *The World of Goods*, *How Institutions Think*, *Thinking in Circles* a v neposlední řadě i dílo, které napsala společně s Aaronem Wildavskym – *Risk and Culture*.²

Mary Douglasová je představitelkou britské sociální antropologie, stejně jako Frazer a Tylor, kteří ji ovlivnili natolik, že se i díky nim stala významnou antropoložkou britské školy.

2. Metodologie

V úvodu jsem napsala, jakým směrem se práce bude ubírat, a nyní bych ráda napsala o tom, jakým způsobem a pomocí jaké metody je tento text formulován. Pro volbu správné metody výzkumu pro mě bylo důležité, aby mi mnou zvolená metoda dopomohla k zachycení a interpretace hlavní myšlenky textu, a to s ohledem na fakt, že v této práci se nebudu zabývat pozorováním, srovnáváním a ani nebudu mít výstup formou dotazování. Všechny tyto důvody mě vedly k tomu, že moje práce je tematickou analýzou, spolu s interpretativní sociologickou metodou, která je rozpoznatelná ve většině mého textu.³ Jedná se hlavně o to, že budu sbírat materiál od několika antropologů, kteří se zabývali nečistotou, rituálem a rituální očišťováním. Následně v textu budu porovnávat jejich teze s Mary Douglasovou. Výstupem práce je analýza mnou vybraného textu a jeho porovnání a zpracování.

3. Příbuzenské systémy

Na celém světě existuje šest různých způsobů, jak lze přenést své zdroje, což může být

---

¹ SOUKUP, Martin. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2012, s. 150.

² SOUKUP, Martin. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2012, s. 150.

³ ŘIHÁČEK, T., ČERMÁK, I., HYTYCH, R. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*, Brno: Masarykova Univerzita, 2013, s. 9.

členství, postavení anebo dědictví v rámci společnosti, ve které žijeme. Tyto zdroje se zásadně přenášejí z rodičů na děti. Při přenášení zdrojů v patrilineárních společnostech nemusí být stejné zásady přenášení jako v ostatních společnostech, pokud se toto nástupnictví nebo dědictví.

Druhy příbuzenských systémů:

- Patrilineární – přenášení zdrojů se uskutečňuje hlavně po otcovské linii.⁴ Jedná se o nejrozšířenější typ příbuzenského systému.
- Matrilineární – přenášení zdrojů a dědění zdrojů se uskutečňuje pomocí ženské linie, kdy mohou dědit jak ženy, tak ale i muži, ale vždy od ženy.⁵
- Ambilineární – přenášení zdrojů se děje pomocí mateřské, ale i otcovské linie, kdy obě zůstávají ale odděleny, což znamená, že něco se přenese po mateřské linii a to samé se nemůže přenést po otcovské linii.
- Kognatické – přenášení zdrojů se uskutečňuje jak po otcovské, tak i po mateřské linii oběma směry.
- Paralelní – je vzácný typ, který není ve společnostech až tak častý. Jedná se o předání zdrojů z otce na syna a z matky na dceru.

Dalším a zároveň i posledním typem je křížové – tento typ je také vzácným jevem, a zde otec předává zdroje svým dcerám a matky svým synům.⁶

Na výše uvedeném textu jsem se pokusila zjednodušeně popsat příbuzenské systémy a způsoby předávání zdrojů v primitivních skupinách. Samozřejmostí příbuzenských systémů je, že i když se předávají zdroje například v patrilineární linii, tak to ale neznamená, že členové společnosti nemají žádný příbuzenský vztah s členy z matčiny strany. Tady se jedná jen o přednost v dědictví, ale příbuzenský vztah to nenarušuje a ani nemění.⁷

Mary Douglasová se při svém terénním výzkumu také zabývala příbuzenskými systémy, hlavně v šedesátých letech v Africe, kde zkoumala kmen Lele. Kmen Lele je britská kolonie, která má společnost uspořádanou matrilineárně, tedy přenášení zdrojů se děje po ženské linii, a mohou dědit jak muži, tak i ženy, jak jsem již napsala v textu výše. Mary Douglasová se přednostně zaměřila ve svých výzkumech na leleskou kosmologii a princip uzavírání manželství mezi členy společnosti.⁸

Mezi specifickou kategorií předávání dědičných zdrojů patří klany a rody. Pozor na záměnu, že jsou klany a rody stejné. Rodová společnost má společný původ, což znamená, že se

---

⁴ SOUKUP, Martin. Symbolické teorie Mary Douglasové. Dostupné z http://www.iliteratura.cz/Content/Doslov/douglas_Cistota_7-16.pdf [cit.29.12.2021].

⁵ ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008, s.126.

⁶ MURPHY, Robert F. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s.111.

⁷ ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008, s.126.

⁸ MURPHY, Robert F. Úvod do kulturní a sociální antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s.111.

můžeme dopátrat našeho společného předka a tím jsme schopni vyjmenovat všechny své předky až k zakladateli rodu. Klan se skládá jen ze členů společnosti, kteří nejsou schopni vyjmenovat všechny své předky až k zakladateli klanu.

Klany jsou historicky mladší než rody a co do počtu skupin na světě jsou i menší než rody.⁹ Jelikož nemá klan svého prokazatelného předka, mnoho kultur se začalo ztotožňovat se zvířetem anebo rostlinou, kterým říkají totem, který může odkazovat na jejich hodně dávného předka a má i nějakou ochrannou moc před zlými duchy. V naší historii tak máme taky několik rodů, pro příklad bych ráda uvedla rod Habsburků anebo Přemyslovců.

3.1. Symbolická antropologie

Na počátku šedesátých let 20. století se v kulturní antropologii spolu s kulturní ekologií vyvíjí i nový směr, který je více orientován na vědu a výzkum. Tento směr se nazývá Nová etnografie, která zahrnuje velké množství metod, ale i technik, které vedou k výzkumu člověka a jeho zasažení v kultuře. Jedná se o směr, který vychází a dále rozpracovává kognitivní a symbolickou antropologii, pak dále etnovědu a etnosémantiku. Etnografie popisuje a zkoumá chování lidí ve společnosti, jak se chovají v některých situacích, jaké mají zvyky, nebo třeba i jakou poslouchají hudbu.¹⁰

Do této doby se antropologové pokoušeli porozumět společnosti jen prostřednictvím analýzy symbolů, které se jim zdály klíčové pro danou společnost. Tyto symboly jim pomohli k tomu, že dokázali pochopit příbuzenský rituál v dané společnosti. Ve spojených státech byl pro vzestup symbolické antropologie vidět jasný vliv britských antropologů, a to především V. Turnera, M. Douglasové, E. Leache, F. Boase, E. Sapira, B. L. Whorfa a C. J. Geertze a v nemalé míře také překlad děl od Lévi-Strausse do angličtiny.¹¹

Pokud se hlouběji podívám například na filosofii C.J. Geertze, tak zjistím, že Geertze nepovažuje konkrétní lidské vzor chování za součást kultury, ale myslí si, že kultura je jen soubor pravidel, plánů a institucí, které jsou součástí našeho program v mozku, který nám vymezí anebo určí, jak se máme chovat, popřípadě co máme dělat.¹²

Můžeme to chápat, jako takový morální kodex, podle kterého se kultura, popřípadě společnost, řídí, aby mohla bez problémů fungovat.

Symbolická antropologie úzce souvisí s kulturní antropologií a obě tyto disciplíny braly inspiraci ve společenských a humanitních vědách. Dnes se zaměřuje hlavně na okrajové

⁹ ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008, s. 126.

¹⁰ SOUKUP, Martin. Základy kulturní antropologie. Praha: Portál, 2012, s. 551.

¹¹ Prof. SILVERMAN, Sydel. „The United States“. In Barth, F. (ed.): One Discipline, Four Ways. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 289.

¹² GEERTZ, Clifford. Interpretace kultur. Praha: Slon, 2000, s. 156.

společnosti lidí ve společnosti, jako jsou například migranti a zabývá se i tabuizovanými tématy, jako je například xenofobie. Potřebu zabývat se problémy a odlišnostmi ve společnostech můžeme nazvat jakýmsi idejemi, které nám pomáhají pochopit společnost. Právě díky zájmu o tyto ideje došlo k rozšíření povědomí nejen ve Velké Británii ale i do Spojených států. Symbolická antropologie, která se vyvíjela hlavně mezi britskými antropology, měla hlavní impuls z francouzské sociologické školy, která se díky Émile Durkheimovi a sociologii dostala do podvědomí dalších antropologů.

Hlavním představitelem symbolické antropologie je Victor Turner, který navázal na studium rituálů od Arnolda van Gennepa, přestože Gannepe se více věnoval obřadům přechodu. Obřad přechodu, je obřad, kdy člen společnosti vstupuje do nové role ve společnosti, popřípadě do nového postavení ve společnosti. Rituály nám umožňují efektivním způsobem řešit roztržky a určité napětí ve společnosti, a to hlavně pomocí symbolů, které nás určitým způsobem reprezentují a jsou aktivně zapojeny do průběhu rituálu, který nám pomáhá k odstranění napětí v naší společnosti.¹³

Jelikož Douglasová také patří do skupiny symbolických antropologů, ve své knize Čistota a nebezpečí se zabývá hlavně nečistotou, čistotou, poskvrněním a tabu, které se ve větší či menší míře objevují v každé společnosti. Jelikož za léta svého výzkumu nasbírala velké množství materiálu k výzkumu, tak může doložit, jak etnické skupiny chápou čistotu a nebezpečí, které jim narušují jejich řád a fungování ve společnosti. Je proto potřeba toto zkoumat v širokém spektru, a ne se jen orientovat na izolované jevy.¹⁴

Musíme proto zkoumat kulturu jako její celek, nikoliv si pouze vybrat nějakou skupinu neboli zájem našeho zkoumání. Dále se Douglasová v rámci svého výzkumu zaměřila i na knihu Leviticus a jeho pojetí u dalších autorů, kteří ho pokládají za iracionální a nahodilý slet událostí. Nejvíce se zaměřila na to, že existuje určitý řád, který nám umožňuje to, že vznikají naše představy o tabu a znečištění, což může znamenat, že naše sekulární neboli světské pojetí čistoty a špíny vzniká právě z důvodu existence tohoto našeho vnitřního řádu. V Čistotě a nebezpečí Douglasová formuluje termín nečistoty, která je společností vnímána jako nemístná, tedy že se nenachází na svém místě. Douglasová byla přesvědčena, že to, jak vnímáme nečistotu, je jen vedlejší produkt naší klasifikace věcí, díky které tyto věci vyřazujeme jako nepatřičné.¹⁵ Můžeme tedy chápat, že pokud se s něčím setkáme, tak naše vnitřní klasifikace nám pomůže to něco zařadit, pokud jsme se s tím již setkali, a pokud ne, tak to něco z našeho systému vyřadíme a dále s tím pracujeme jako s něčím co nepatří nikam.

---

¹³ GEERTZ, Clifford. Interpretace kultur. Praha: Slon, 2000, s. 156.

¹⁴ NAKONEČNÝ, Milan. Lexikon magie. Praha: Agro(4.), 2004, s. 31-35.

¹⁵ DOUGLAS, Mary. Přírodní symboly: Zkoumání v kosmologii. New York: Pantheon Books, 1970. s.73

3.2. Symbolická klasifikace

V našem běžném životě, aniž bychom si to uvědomovali, používáme klasifikaci. Příkladem je situace, kdy na ulici potkáme cizí osobu, která má na hlavě například veliký a barevný klobouk, který jsme ještě nikdy na nikom neviděli. Po počátečním zaujetím a i šoku, si tuto osobu zařadíme neboli klasifikujeme jako něco jiného, divného. Tato naše klasifikace je v naší kultuře ve společnosti lidí, ve kterých se já pohybuji, ale pokud by osoba s výrazným a barevným kloboukem na hlavě pohybovala v okolí jiné společnosti anebo kultury, tak by to pro ně mohl být normální jev a nikdo by se nad tím nepozastavil. Toto zařazení neboli klasifikace se nazývá symbolická klasifikace a úzce souvisí se symbolickou antropologií. Pomocí symbolické klasifikace můžeme vytvářet mezilidské vztahy s lidmi, které potkáme. Hlavním aspektem pro vytvoření nového vztahu anebo upevnění toho stávajícího je jazyk, který nám usnadňuje komunikaci. Vztahy jsou různého druhu, můžeme je mít se svým partnerem, příbuzným, nadřízeným, lékařem. Vztahy můžou být i negativní, například s člověkem, který je nám cizí, nechceme si ho všimnout, protože se pro nás chová nepatřičně.¹⁶

Naše moderní společnost je velice tolerantní k osobám, které se svým chováním anebo svými názory odtrhávají od většinové společnosti, a tím stojí na jednom okraji. Ostatní členové společnosti se jim mohou posmívat, mohou je urážet anebo je ignorovat. Těmito lidmi na okraji společnosti jsou i v dnešní otevřené a moderní době homosexuálové, lidé s odlišnou barvou pleti, ale i s odlišnou národností.¹⁷

3.3. Symbolická teorie

Mary Douglasová většinu svého profesního života zaměřila zkoumáním a popisu leleské kultury, a to hlavně proto, že se řídí kosmologickými, v přeneseném významu vesmírnými představami, které jim napomáhají v rozlišení čistého od nečistého. Vše, co je v leleské společnosti čisté, pochází z jejich lesa, který je pro ně hlavním zdrojem jídla a je hlavně mužskou doménou. Muži do lesa chodí na lov a probíhají v něm všechny jejich hospodářské aktivity, a to hlavně pěstování obrovských palem typu Raffia, které mají velké, zpeřené listy a jejich plody mají povrch pokrytý šupinami a nemají tvrdou pecku. Muži uvnitř lesa vytvořili mýtiny, kde pěstovali kukuřici a maniok, což je něco mezi bramborou a kokosem. Do lesa mohly chodit i ženy, ale jen za určitých podmínek a v určitém období, například v období menstruace tam měly zákaz, protože by mohly les znečistit.¹⁸

¹⁶ BOWIE, Fiona., *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s.45.

¹⁷ DOUGLAS, Mary. "The Pangolin Revisited: A new Approach to Animal symbolism". Pp. 23-33 in R. Willis (ed.) *Signifying animals? Human meaning in the natural world*. London: Routledge, 1994, s. 45

¹⁸ DOUGLAS, Mary. *Animals in Lele Religious Symbolism*. Spojené království: Routledge, 2002, s. 2.

Mary Douglasová díky svému dlouhému výzkumu u kmene Lele, dokáže specifikovat leleské představy, které jim zasahují do běžného života, a to nejspíše s plným využitím strukturálních představ o strukturální antropologii. Díky těmto poznatkům můžeme říci, že kmen Lele má tři hlavní spojení, které jejich život člení, ale také řídí. Těmito spojeními jsou zvířata - lidé, muž - žena, les - vesnice. V rámci strukturální antropologie Mary Douglasová pracuje i s termínem mediace, což je obecně způsob, jakým se řeší spory, tak aby se dospělo k dohodě a ne ke sváru. Lévi-Strauu také pracoval s mediacemi, ale s tím rozdílem, že je aplikoval na zemědělství, válku a smrt. Mezi zemědělstvím a válkou je mediace lov, který vlastně pomáhá lidem zachovat si život, takže touha po zabití/lovení je ukojena, protože při lovu se usmrtí zvíře, ne člověk.¹⁹

V kostce tedy můžeme říci, že muži v některých společnostech potřebují lovit, aby snížili napětí ve společnosti, a tak i svoji agresi. Toto se nedá tvrdit striktně o všech společnostech, protože některé společnosti si za výsledek mediace zvolili mytologického tvora, kterému říkají šibal. Šibal je podle Lévi-Strausse prostředek k řešení sporů, tak aby výsledkem byla dohoda. Šibal má dvojitou pozici, stejně jako sup anebo kojot, a proto zde můžeme vidět jejich podobnost, a to takovou, že oba jsou mrchožrouti, což znamená, že neloví, ale jen sbírají to, co zbyde. Živí se uhynulými kusy zvířat.²⁰

Více se o „šibalovi“ rozepíše v kapitole 7.2. Další příklady rizika v kultuře, jako je „šibal“

V leleské společnosti můžeme nalézt jedno malé zvířátko, které má zvláštní způsob života. Toto zvíře se nazývá luskoun. Luskoun má na těle šupiny, ale přesto nežije ve vodě, ale na zemi a na stromech. Má neobvyklý reprodukční cyklus, což znamená, že zpravidla má do roka jen jedno mládě, na rozdíl od jiných jim známých zvířat. Lele v tomto vidí určitou podobnost s lidmi, kteří mají ve většině případů, také jen jedno dítě za rok. Luskoun má pro Lele důležitou roli při plnění rituálů a patří k jejich symbolům plodnosti, protože věří, že plodnost všech lidí je pod kontrolou duchů, kteří žijí v jejich posvátném lese. Dále věří, že plodnost je vázaná na vodu, rostliny a zvířata, která jsou v jejich lese. Proto je to právě luskoun, který má šupiny na těle, nežije ve vodě, ale na zemi a i na stromě. Právě jeho šupiny jsou tím hlavním znakem plodnosti pro Lele. Jestliže se v leleské společnosti narodí dvojčata, tak jejich otec a matka jsou údajně prostředníky mezi světem zvířat a světem lidí a další členové společnosti na ně nahlíží jako na luskouna.²¹

Jelikož je luskoun takové atypické zvíře, tak je zajímavé, že mu Leleové přiřadili

¹⁹ LÉVI-STRAUSS, Claude. *Structural Anthropology*. New York: Základní knihy, 1963, s. 234-235.

²⁰ LÉVI-STRAUSS, Claude. *Structural Anthropology*. New York: Základní knihy, 1963, s. 236.

²¹ DOUGLAS, Mary. *Animals in Lele Religious Symbolism*. Spojené království: Routledge, 2002, s. 6-10.

důležitý význam z hlediska symboliky, protože v jiných kulturách se naopak věci, které jsou anomální/jiné považují za nečisté a poskvrňující. Typickým příkladem je hebrejský národ a jeho postavení k vepřům. V podstatě jsme si tímto potvrdili, že anomálie je součástí kultury, zapadá do ní a tvoří ji.²²

Důležitým pojmem v symbolické antropologii je lékařský materialismus. Tento pojem zavedl do antropologie William James. Jedná se o vysvětlení a hlavně zdůvodnění, jaké jsou pravidla při očišťovacích rituálech, kdy klade důraz na vědecké, hygienické, ale i lékařské zásady. Kdybychom vzali lékařský materialismus v úvahu při otázce, proč tedy Židé nejedí vepřové maso, tak by naší odpovědí byla tasemnice, ze které mají strach. Díky konzumaci vepřového masa by se jim tasemnice mohla dostat do těla, ale vaření, potažmo délku vaření, kdy by se případná tasemnice zlikvidovala, vůbec neberou v potaz. Dokladem, že zde nejde jen o tasemnici, je i to, že v jejich regionu žijí další společnosti, které vepřové maso normálně jedí. Tento problém s vepřovým masem není jen u Židů, ale i u muslimů, kteří ho také nejedí. Odpovědí mi na mou otázku může být právě vědecký materialismus, který tyto jejich důvody považuje za nesmyslné, protože je dokáže doložit, popřípadě vyvrátit vědecky (viz. délka vaření vepřového masa). Tady jasně vidíme názor naší západní kultury, kdy někteří možná právě z tohoto důvodu považují jejich kulturu za primitivní, protože my jsme přeci zvyklí na určitý hygienický standard, kterým se případné mikroorganismy zničí, ale oni to mají jinak a tímto svým chováním zahánějí zlé duchy.²³

Pro mě je názor Západu na tuto problematiku, tak moc radikální, že se s ním nechci ztotožňovat a jsem v tomto spíše demokratická, tzn. každá kultura, etnikum, národ má svoji formu očištění od „zlého“ a mně a ani nikomu jinému nepřísluší je soudit anebo odsuzovat.

Když se Douglasová podívala zblízka na hebrejský styl života, tak došla k názoru, že jejich etnikum třídí zvířata takto: nepoživatelná, požitelná a obětiny, popřípadě požitelná. S tímto jejím názorem na třídění zvířat mělo spousta antropologů problém, ale největším jejím odpůrcem byl Marvin Harris (1927-2000), který jako zakladatel kulturního materialismu přinesl jiný názor, proč je zrovna vepřové maso tabu pro hebrejské a muslimské národy. Jeho názor je takový, že místní ekosystém jim neumožňuje obrovský chov vepřů, a to hlavně proto, že lidé by museli prasata krmit z vlastních zdrojů, a tím by se staly prasata jejich životními konkurenti.²⁴

Názor M. Harrise mi přijde logický, protože když se podívám do vzdálené minulosti, tak je více než jasné, že jejich infrastruktura jim velkochovy vepřů vůbec neumožňovala. Protože

---

²² SOUKUP, Martin. Symbolické teorie Mary Douglasové. Dostupné z http://www.iliteratura.cz/Content/Doslov/douglas_Cistota_7-16.pdf [cit.29.12.2021].

²³ DOUGLAS, Mary. *Animals in Lele Religious Symbolism*. Spojené království: Routledge, 2002, s. 6-10.

²⁴ HARRIS, Marvin. *The Sacred Cow and the Abominable Pig*. New York: Touchstone Books, 1987, s. 8.

vepř potřebuje relativně velký prostor na to, aby si mohl rýt v zemi a hlavně je znám tím, že je to všežravec, tudíž dokáže sníst zbytky z lidského jídla, kterého bylo málo.

Po vlně kritiky, která se snesla na Douglasovou, se vrátila opět k výzkumu a pokusila se jinak přeformulovat své závěry. To se jí povedlo a přišla s novou teorií, kdy první skupinou jsou ta zvířata, která nejsou kopytnatci, do druhé skupiny patří ta, co se živí mršinami a poslední, třetí skupina jsou zvířata, která chovaly neizraelské národy.²⁵

Tento způsob třídění zvířat má význam při různých návštěvách v jiných kulturách, kde Hebrejcům může být nabídnuto zakázané maso, kdy v takovémto případě platí bod jedna, kdy maso je nepřijatelné a to ne z důvodu hygienického, ale dietetického.

Můžeme tedy tvrdit, že znečištění je pro společnost důležitým aspektem, narozdíl od čistoty, která není jen rituální, ale i tabuizovaná. Nebezpečí však přichází s hygienou a jejími návyky, protože pro jejich správné pochopení u ostatních kultur, se musíme zaměřit na jejich analýzu, jak to ty společnosti vlastně mají a co je pro ně zásadní a co ne.²⁶

3.4. Spojení Douglasové a Wildavského

Na světě je tak velké množství rizik a každé riziko má nejen různý stupeň nebezpečí, ale i jejich popsání je v některých případech nereálné, tak z těchto důvodů jsou některá rizika považována za fenomény, které vznikají na základě určitých kritérií. Toto v podstatě znamená, že různé názory na různá rizika se dají pokládat za určitou kolektivní konstrukci.²⁷

Pro potvrzení této teorie, začala společnost v USA věnovat svoji pozornost environmentalismu, který začal stoupat a tím začali stoupat i rizika a nebezpečí, které ovlivňují společnost. Hlavním příkladem jsou například ekologické organizace, které díky stoupajícímu osídlování a budování nového bydlení, začali prosazovat ochranu přírody. Tyto organizace jsou některými členy společnosti brány za sekty.²⁸ To hlavně z důvodu, že se snaží ztížit podmínky pro budování nejen průmyslu, ale i bydlení. Za mě nejsou všechny ekologické organizace špatné, protože kladou důraz na přírodu a její udržitelnost, protože nejen budování průmyslu a zvyšování těžby nerostného bohatství je příčinou nenávratné devastace přírody, která nám umožňuje život. Jak moc jsou myšlenky ekologických organizací čisté a jak moc jim záleží na přírodě a nejen na zisku, protože i v některých organizacích bohužel jde o zisk a ne o přírodu, to už záleží na druhu organizace.

---

²⁵ DOUGLAS, Mary, *Deciphering a Meal*. Spojené království: Routledge 2002, s. 79.

²⁶ SOUKUP, Martin. *Symbolické teorie Mary Douglasové*. Dostupné z http://www.iliteratura.cz/Content/Doslov/douglas_Cistota_7-16.pdf [cit.29.12.2021].

²⁷ DOUGLAS, Mary, WILDAWSKYI, Aaron. *Risk and Culture*. California: University of California Press, 1983, s. 10.

²⁸ DOUGLAS, Mary, WILDAWSKYI, Aaron. *Risk and Culture*. California: University of California Press, 1983, s. 10.

Po spojení Douglasové s Wildavským si můžeme všimnout několik příkladů, kde se oba snaží demonstrovat a klást důraz na rizika, která závisí nejen na společenském, ale hlavně na kulturním kontextu. Pro příklad uvedli fiktivní rozhovor mezi vědcem z USA a příslušníkem etnické skupiny v Africe - Himů, jiný příklad než tyto dvě rozdílné společnosti snad ani uvést nelze.

Himů jsou pastevcí a spolu s nimi na stejném místě žijí také Iru, což jsou zase pěstitelé. I když vedle sebe žijí na stejném místě, tak každý má jinou filozofii. Filozofie Himů je taková, že Iru nemůže chovat krávy, protože nezná chov krav, který má přísná dietetická pravidla, která zná jen Himu. Mezi tyto dietetická pravidla patří třeba to, že nelze kombinovat mléko a zeleninu. Toto pravidlo kombinace platí i pro obchod, a to tak, že Iru například nesmí vypít ani hlt mléka, ale toto samozřejmě vzájemnému obchodu nevádí, nebo spíše není to neřešitelný problém, pro který by nemohl být uskutečněn obchod.²⁹

Mezi hlavními obchodními komoditami mezi nimi jsou pivo, tabák a nástroje určené na práci. Obchod tedy za určitých podmínek problém není, protože ho jeden, ale i druhý potřebuje, ale sňatek, který pro ně není tak důležitý jako obchod, tak ten je zakázaný.

Pokud bychom udělali pokus a stejného obyvatele kmene Himu, bychom poslali do USA, tak by zjistil, že obyvatel USA se dožijí o cca dvacet let déle než Himu. Toto platí i pro děti, které se více dožívají dospělosti než u Himu. Důležitým faktorem pro tak rozdílnou délku života u obyvatelů USA je zapříčiněna lepší výživou dětí a dospělých. Dále by zjistil, že tato délka života nezávisí na určité vitalitě, ale na dostupnosti perfektní zdravotnické péči. Zde nám však nastává otázka, proč tedy neposíláme naši kvalitní lékařskou péči i do těchto částí země, aby se také mohli dožít dlouhověkosti? Odpovědí nám je, svoboda obyvatelstva, kdy i lékař je svobodný, a tudíž se sám může svobodně rozhodnout, kde sám chce pracovat a nemůžeme ho nutit k práci někde jinde.³⁰

V USA byl v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století fenomén strachu o tom, v jakých podmínkách žijí, které se odvíjejí od vzduchu, který dýchají, vody, kterou pijí a půdy, ve které si pěstují jídlo. Na druhou stranu je zde patrná smrtelnost mezi čtyřicátým a sedmdesátým rokem v důsledku alkoholu, kouření a celkově nezdravého životního stylu a samozřejmě také autonehody, které se týkají i mladších lidí. Je možné, že se z nějakého důvodu báli zemřít před padesátým rokem života. Proč zrovna mezi tímto věkem, tak to se mi nikde nepodařilo najít, ale osobně si myslím, že to je hlavně kvůli rodině, nebo spíše kvůli dětem, které už jsou odrostlé a samostatné a také kvůli vnoučatům, jichž si chtěli užít. Dalším neméně podstatným důvodem je, že si chtěli užít klidné a pohodové stáří, když celý život jen pracovali a

²⁹ GEERTZ, Clifford. Interpretace kultur, Praha:Slon, 2000, s. 40.

³⁰ GEERTZ, Clifford. Interpretace kultur, Praha:Slon, 2000, s. 45.

starali se o děti. Tuto svoji teorii, ale nemohu ničím doložit, protože jak jsem již psala, nikde jsem nenalezla relevantní informace. Pokud se vrátím zpět k Himu, tak jemu pití alkoholu a kouření nepřidá vůbec závažné.³¹ Takže tady opět narážíme na důležitý fakt, že společnost, ve které žijeme, nás ovlivňuje více, než si myslíme.

3.5. *Leviticus*

Ke konci svého života, se Mary Douglasová zaměřila na studium Starého zákona, a tím odpoutala svoji vědeckou pozornost od studia kulturních relativismů. Ve Starém zákoně se zabývá studiem hlavně Pentateuch. V tomto období vydává knihy *In the Wilderness*, *Leviticus as Literature* a *Jacob's Tears*. Douglasová se hlavně zabývá studiem *Leviticus* a *Numeri*, čímž zjišťuje, že Durkheimův názor na náboženství, že je to jen všeobecná prezentace společnosti, která pozitivně přispívá k navazování a upevnění společenských vazeb, je mylný. Náboženství patří mezi základní lidské potřeby a rituály a obřady, které v něm jsou, tak jsou zapotřebí, abychom došli k odpuštění a přiblížení se k Bohu.³²

Tady vidíme souvislost s primitivními kulturami, které taky používají symboly, rituály a obřady k usmíření Bohů. Důvody usmíření u primitivních kultur jsou však rozdílné než v náboženství, a to takové, že v náboženství jde o usmíření se s Bohem a u primitivních kultur jde o například přivolání deště, zvýšení úrody a tak podobně.

V jejím díle *Leviticus* můžeme pozorovat důslednou analýzu textu, která souvisí s velkým množstvím přečtených knih, které odkazují na Starý zákon. Nerozlišuje Bibli na části, ale pojímá ji jako celek, kdy její celistvost má posloupnost, bez které by absolutně neměla smysl. Nepatrný rozdíl v posloupnosti však Douglasová spatřuje při analýze *Leviticus* a *Deuteronomium*, které vznikly přibližně ve stejnou dobu. Rozdíl je v tom, že podle Douglasové je *Leviticus* již kompletní, a tudíž již nepotřebuje žádné rozepsání.

Douglasová ve svém studiu navázala na studium Lévy-Strausse a Ernsta Cassirera a stejně jako oni, rozlišovala rozdíl nejen mezi analogickým a mytologickým čtením, ale i psaním. Dále pak rozlišovala i způsob myšlení, a to pojmové od racionálního a díky tomuto rozlišení, mohla tvrdit, že *Leviticus* je racionálnější než *Deuteronomium*, ale zase *Deuteronomium* je více pojmové než *Leviticus*.³³

Toto pojetí Starého zákona, ale nezměnilo její přesvědčení, že lidské myšlení je jako

---

³¹ DOUGLAS, Mary, WILDAWSKYI, Aaron. *Risk and Culture*. California: University of California Press, 1983, s. 42-45.

³² SOUKUP, Martin. *Symbolické teorie Mary Douglasové*. Dostupné z http://www.iliteratura.cz/Content/Doslov/douglas_Cistota_7-16.pdf [cit.29.12.2021].

³³ SOUKUP, Martin. *Symbolické teorie Mary Douglasové*. Dostupné z http://www.iliteratura.cz/Content/Doslov/douglas_Cistota_7-16.pdf [cit.29.12.2021].

schéma, které pomocí sociálních vazeb vede k vytvoření koncepce a vnímání našeho vnitřního světa. Kdy v našem světě jsou určité situace, kde dochází k ohrožení našich hranic, které nás oddělují od společenského celku a tím může dojít k narušení fungování v celé naší společnosti.³⁴ Příkladem může být hádka anebo odcizení finanční hotovosti. Osoba blízká, se kterou máme nějaké sociální vazby, nás zradí, máme spolu hádku, rozeprá, tak toto může být příčinou toho, že se již nedokážeme bavit s dotyčnou osobou a opouštíme celou naši společnost, kde se setkáváme i s dotyčnou osobou.

4. Pojem čistoty v podání Mary Douglasové

V devatenáctém století spatřuje Mary Douglasová v otázce náboženství dvě zásadní věci, které odlišují primitivní náboženství od světových náboženství, a to je hlavně to, že primitivní náboženství je inspirováno strachem s čímž souvisí i druhý důvod, který je spjatý s hygienou a znečištěním.³⁵

Pro potvrzení tohoto tvrzení bych ráda uvedla příklad od Evans-Pritcharda, který tvořil výzkum čarodějnictví u Azandů, které považoval za nejšťastnější a nej spokojenější lidi v celém Súdánu. Azandský muž se dozví, že byl uhranut, tak se nerozčiluje tak, jak bychom očekávali, ale je to spíš takové lehké rozčilení, které můžeme srovnat s naším rozčilením, když nám někdo zpronevěří peníze. Kdybych zjistila, že jsem uhranutá, tak bych nejspíš byla více našťvaná a hlavně vyděšená, což Azandský muž není.³⁶

4.1. Co je čisté a nečisté

Když je něco nečisté neboli je to nečistota, tak to chápeme jako nepořádek. Absolutní nečistota neexistuje. Existuje jen v našich očích a v naší mysli. Naše potřeba vyhýbat se špíně pramení z našich elementárních znalostí o nemocech a různých infekcích, nejedná se o přímo strach v pravém slova smyslu. Všechny naše znalosti o nečistotě a špíně, ale nevysvětlují to, proč se jí opravdu vyhýbáme a snažíme se jí zbavit. Možným vysvětlením je to, že špína uráží náš vnitřní řád, a naše touha se jí zbavit, není našim negativním projevem, ale je to pozitivní snaha o organizaci vlastního prostředí, ve kterém žijeme.

V rámci organizace prostředí se snažíme bojovat se špínou různými způsoby, jako je například úklid, mytí věcí, malování zdí, tapetování, ale i zdobení zdí. Při každé této činnosti jsme poháněny kreativitou a myšlenkou na upevnění našeho vnitřního řádu, který, pokud je naše okolí čisté, tak má smysl. Minimální roli při naší snaze zbavit se špíny je samozřejmě i strach

---

³⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 35

³⁵ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 35.

³⁶ Tamtéž.

z potenciálních nemocí a bakterií, které se ve špinavém prostředí množí.³⁷

Jak se vyvíjí společnost a další odvětví lékařství, se kterým je spojen také objev a vývoj lékařského materialismu, tak se s tím ruku v ruce vyvíjí i naše poznatky o choroboplodných zárodcích a patogenech, které jsou bakteriálního původu. Ty dokáží vyvolat nějaké nemoci, a tím narušit náš vnitřní řád. Proto existuje touha po zbavení nečistoty ruku v ruce s hygienou. Spojení špíny s hygienou je známé asi jen sto let, což není úplně dlouhá doba. Pokud ale dokážeme z našich myšlenek odstranit nemoci a hygienu, tak dokážeme dojít ke staré definici špíny, kdy špína je jako něco nevhodného a nepatřičného.³⁸ Takto to vnímají primitivní společnosti, ale odpoutat se od našich zažitých dogmat není úplně jednoduché.

Nečistota ve své podstatě není věc sama o sobě, je relativním pojmem, tudíž patří do symbolické kategorie. Pro upřesnění uvedu známé příklady, kdy naše boty nejsou špinavé na povrchu a ani vnitřně, ale je špinavé/nemístné je položit na jídelní stůl, další příklad, kterých bych ráda uvedla je nádobí, které je volně položené ve dřezu. Nádobí nemusí být ani špinavé od zbytků jídla, ale je špinavé/nečisté, pokud ho položíme na postel do peřin. Pokud ho necháme ve dřezu, tak je to pro nás v pořádku. Existuje i několik dalších příkladů, jako třeba, že oblečení, které je položené na židli, patří do skříně, takže v podstatě špatně je to, když vyndáváme ven odněkud něco, co má své místo uvnitř, pak dáváme dolů něco, co patří nahoru, toto platí samozřejmě i opačně. I skladba našeho oblečení, které si bereme na sebe, má svá nepsaná pravidla, kdy ponožky patří na nohy a nohy do bot, a tak dále.³⁹

Naše chování ke špíně je jen ukázka naší reakce na předmět, který narušuje naši zavedenou klasifikaci. Člověk nemá rád anomálii a nejednoznačnost, ať už se jedná o oblečení anebo kulturní vzorce chování, protože to ničí základ našeho schéma anebo našich představ. Podobný názor s Mary Douglasovou měl i Sjaak van der Geest, který ale při svém popisu z terénního výzkumu uvažuje o paradoxu při zacházení s výkaly u kmene Akan v Ghaně. Tvrdí o nich, že to je až neuvěřitelně čistotná skupina obyvatel a každý den věnují velkou péči k tomu, aby ze svého těla odstranili všechny nečistoty. Na druhé straně zacházejí s výkaly tak šíleným a odpudivým způsobem, že musí každý den několikrát denně narážet na protiklady čistoty a nečistoty

Jestliže je naše chápání nastavené na to, že špína, je nepatřičná věc, tak k ní musíme mít přístup takový, aby nám nenarušila naše porozumění řádu. Čili jestli chceme zachovat řád, tak špína nesmí být součástí našeho života a jestli jsme schopni toto uzнат, přijmout a akceptovat, tak toto je jediná cesta k porozumění k řádu. Může se ale stát, že nás to může stahovat do pro nás

---

³⁷ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s 80

³⁸ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s 80

³⁹ Tamtéž.

nejasného rozlišení mezi posvátným a světským. Tento princip můžeme aplikovat i na další věci, které se netýkají jen nečistoty, a hlavně nemusíme rozlišovat mezi primitivní a moderní kulturou, protože všichni jsme podřízeni určitým stejným pravidlům. Jediným rozdílem mezi primitivní a moderní kulturou je však ten, že primitivní kultura vytváří určité vzorce pro správné fungování a dodržování pravidel vyžadují velmi razantně a nekompromisně. Moderní kultura je v tomto až na výjimky spíše laxní.⁴⁰

Dalším tématem je poskvrnění. Poskvrnění není izolovanou událostí od našeho vnímání, ale může k němu dojít v kontextu uspořádání našich idejí, a proto tedy můžeme tvrdit, že jakýkoliv výklad poskvrnění/znečištění jiné kultury, odkazuje tuto kulturu k jejímu selhání. Pokud přijmeme fakt, že znečištění je pro nás něco srozumitelného, tak i naše myšlení, které drží pohromadě naše vnitřní hranice, tak se dostaneme ven z určité rituální izolace.⁴¹

V podstatě by se dalo říct, že všechny kultury na světě mohou pomocí rituálů veřejně prezentovat svoje vzorce chování a toto jim může pomoci vytvořit jednotnou, a přitom originální zkušenost. Naše představy o špíně fungují ve dvou úrovních, kdy jedna úroveň slouží jako prostředek nebo spíš nástroj k dosažení určitého cíle a druhá úroveň je více citově zabarvená. Díky tomuto se může stát, že i názory na naši víru zvětšují tlak ve společnosti.

Když si Douglasová přečetla knihu Tabu Franze Steinera, tak si začala vykládat pravidla znečištění pouze jen ve spojení s nebezpečím. A to tak, že když se nám stane nějaká tragédie nebo neštěstí, tak si ho ihned vnitřně zaškatulkujeme neboli katalogizujeme podle typických vzorců z naší kultury. Spouštěčem neštěstí anebo tragédie nemusí být jen nějaký čin, ale může to být i slovo.⁴² Pro příklad bych ráda uvedla, že když člena mojí rodiny hanlivě urazím anebo ho podvedu, tak může následovat hádka, popřípadě rozchod, kdy to je již bráno, jako katastrofa. Pravdou je to, že existují různé druhy nebezpečí, které každé je jinak velké, či malé, a proto není úplně vhodné je mezi sebou srovnávat. Touto logikou dojdeme i k závěru, že není možné srovnávat ani primitivní náboženství s moderním náboženstvím, protože neznáme celou řadu nebezpečí, kterou tyto náboženství mají a rozlišují.

4.2. Rituální nečistota

Nečistota se skládá ze dvou aspektů, a to z péče o tělesnou hygienu a dále i z neopomíjeného respektu k námi zažitým konvencím. Pravidla pro hygienu se během našeho života mění, a to v důsledku změny našeho poznání. Takovou zvláštností v rámci našich mezilidských vztahů je to, že proto, abychom zachovali jejich správné fungování, tak jsme

---

⁴⁰ VAN DER GEEST, Sjaak. Akan shit: getting rid of dirt in Ghana. *Anthropology Today*, 14(3), 8-12, 1998, s.8.

⁴¹ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s.73.

⁴² DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s.80.

schopni nad nečistotou, popřípadě nad špínou přimhouřit oči.⁴³

Čistota a z nečištění se týká i posvátných věcí, ať už v náboženství anebo v rituálech, a proto jsou tyto posvátné věci chráněny před znečištěním. Možná že i to je ten důvod, proč tyto pojmy jako je svátost a nečistota spolu úzce souvisí a zároveň jsou i diametrálně rozdílné a spolu nesouvisející. Proto je i pro primitivní náboženství těžké rozlišit mezi posvátným a profánním, protože to vše spojují jen s nečistotou, a tudíž nemají jasné definice.⁴⁴

Přesný počet všech společností, které nějakým způsobem definují, co je čisté a nečisté, není jasný, z důvodu toho, že všechny společnosti nejsou prozkoumané. Například Hinduisté a jejich přístup k čistotě a znečištění, je velmi specifický, ale o tom se více rozepíšu v kapitole 7.4.Kastovní systém.

Ted' jsem chtěla napsat, ale něco o tom, jak Hinduisté vnímají posvátné a profánní věci. Rozlišení na profánní a posvátné nemusí být úplně odlišné, ale každá kategorie může být individuální. V kostce řečeno, že to, co považují za nečisté ke vztahu k jedné věci, tak ta samá věc může být čistá k věci další. Z textu tedy vyplývá, že nelze striktně definovat, co je nečisté a co je čisté. A pokud se o nějakou definici pokusíme, tak ji nemůžeme použít na všechny typy společností. Pokud bychom to chtěli použít na alespoň jednu společnost, tak musíme mít alespoň minimální znalosti o jejich kultuře.

4.3.Robertson Smith a Edward Burnett Tylor a jejich teze

Primitivní společnosti mají pozorovatelné rozdíly mezi primitivním tabu a primitivním zákonem. Posvátné je zde vnímáno jen jako rozdíl mezi námi přátelskými bohy a námi nepřátelskými bohy. Mají oddělené svatyně a i všechny posvátné věci, a to ještě z dob minulých, ale dodnes jsou běžnou součástí různých náboženských kultů a dovolím si tvrdit, že je to v podstatě stejné jako vedení společnosti strachem že existují zlé duchové.⁴⁵

Antropolog Robertson Smith dodává, že lidská schopnost oddělit posvátné od profánního, tak je znakem pokroku a vítězství nad barbarstvím, přičemž poukazuje na to, že pravidla nečistoty u primitivních skupin se neohlížejí na materiální hodnotu a okolnosti, které vedou k očišťujícímu rituálu.

Kdyby se nad tímto pozastavovali, tak by nemohli hodnotit, zda je rituál dobrý anebo špatný. Kontakt s mrtvým tělem, krví anebo jen slinou z mrtvého považují za velmi nebezpečné. Porovnání s křesťanstvím je takové, že pro křesťanství tyto pravidla neplatí, protože nebere

---

⁴³ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 41.

⁴⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 41.

⁴⁵ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 41.

v úvahu materiální hodnotu a okolnosti, ale jejich soud je závislý na motivech.⁴⁶

Jestliže je naše společnost primitivní, tak rozlišení pravidel posvátnými a pravidel nečistoty se zde nerozlišují. Naopak pokud je naše společnost vyspělá nábožensky, tak spojitost mezi pravidly nečistoty a pravidly posvátnosti se zde úplně vytrácejí, protože pravidla nečistoty používáme jen pro kuchyň, koupelnu, potažmo náš byt, ve kterém bydlíme a na všechny tyto věci se samozřejmě náboženská pravidla nevztahují, protože s ním vůbec nesouvisí. V podstatě to znamená, že čím méně spojujeme nečistotu s našim fyzickým stavem anebo s fyzickým stavem věci, tak tím je větší šance, že se naše náboženství stane vyspělým.⁴⁷

Robertson Smith se zaměřoval hlavně na teologii, stejně jako většina antropologů, kteří působili s ním. Předmětem jeho teologického zájmu byl hlavně Starý zákon, v němž se zaměřil na vztah člověka a Boha, kdy tento vztah je vyjádřením přirozenosti člověka. Jelikož antropologové ve druhé polovině devatenáctého století byli teologickou společností považováni za teologické amatéry, tak byl Robertson Smith předmětem mnoha jejich diskuzí. Antropologie tak má své kořeny právě ve farnostech a dokonce i někteří kněží používaly objevy v antropologii ve svých kázáních. Například spisovatelka Margaret Hodgenová, ve své knize *Nauka o přežití*, popisuje, jak kněží používají antropologii ve svých kázáních a mnoho dalších věcí, a v podstatě se tato publikace může používat jako průvodce v dialogu mezi antropologií a teologií, který se vedl hlavně v devatenáctém století.⁴⁸

Edward Burnett Tylor patří také mezi významné antropology, které svůj výzkum zasvětili vývoji primitivních společností. Jeho význam je především v systematickém sbírání hojného materiálu, na kterém se snažil dokázat to, že civilizace, jak ji známe dnes, je jen výsledkem vývoje z původního stavu, který je velmi podobný dnešním primitivním společnostem.⁴⁹ Jeho hlavní teze je, že námi nalezené důkazy nám mohou pomoci zjistit jakým směrem se svět potažmo civilizace ubírala. Zavedl termín *přežitky*, což jsou fakta, která definoval sbírkou *důkazů*, jako například zvyky a názory, které se dostaly ze staré společnosti do nové.⁵⁰ Tyto přežitky nám v podstatě ukazují naši minulost, hlavně minulost našich předků. Jsou to věci, které můžou občas působit lehce úsměvně a v dnešní společnosti už třeba ani nikdo nezná jejich význam, ale stále se používají. Příkladem je třeba, že nikdy neprojdeme pod žebříkem anebo nešlápne na kanál. Důvod proč, nám již není úplně znám, ale stejně to dělat nebudeme.

E.B.Tylor v roce 1871 publikoval knihu - *Primitive Culture: Researches into*

---

⁴⁶ DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí*. Praha: Malvern, 2014, s. 45.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí*. Praha: Malvern, 2014, s. 46.

⁴⁹ DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí*. Praha: Malvern, 2014, s. 47.

⁵⁰ TYLOR, Edward, B. *Primitive Culture*. Cambridge University Press, 2012, s.16.

Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom, tedy až dvanáct let od Darwinova díla O původu druhů. Jelikož je zde určité propojení přístupu ke kultuře mezi Darwinovým a Tylorovým přístupem, tak to vypadá, že Tylor malinko vycházel z Darwina a jeho teorii o vývoji biologických druhů. Při bližším zkoumání obou děl je patrné, že Darwinovým středem zájmu jsou podmínky, za jakých dojde, popřípadě může dojít k objevení/nalezení nového druhu živočichů, rostlin.

Pokud již dojde k objevení nového druhu, tak se zajímal i o přežití stávajících druhů, kdy zjistil, že záleží na vytrvalosti a zdatnosti, kdy nejvytrvalejší a nejzdatnější druh vydrží, a proto se mohl pokusit o rekonstrukci schématu evoluce. A zde vidíme rozdíl mezi Darwinem a Tylorem, protože Tylor se naopak zajímal o přežití těch slabých, nevytrvalých a nezdatných druhů a jejich přežití, s tímto i souvisí jeho zájem o téměř zaniklé civilizace. Tylor chtěl hlavně poukázat na obecné věci, spjitosti v lidské kultuře a katalogové řazení ho vůbec nezajímalo a ani se o to nepokoušel. Šlo mu spíše o ukázání jejich adaptace napříč dějinami. Moderní člověk je reprezentantem procesu evoluce.⁵¹

Sice se Tylor se Smithem zabývali ve svých výzkumech stejnými tématy, ale ve výsledku jejich práce je několik rozdílů. Prvním a největším rozdílem je to, že Tylorovým dogmatem práce jsou hlavně pozůstatky naší minulosti, které nám pomáhají k další interpretaci prvků z naší minulosti. Smith se hlavně zajímal o všechny společné prvky z naší minulosti a hledal v nich spjitost mezi primitivní a moderní společností.⁵²

Kromě svých výzkumů na poli primitivních kultur se Smith zabýval i tématem zjevení a celý jeho život věřil v božskou inspiraci, která ho provázela celým jeho životem a je podle něho popsána ve Starém zákoně. Což je lehce paradoxní protože R. Smith o sobě mimo jiné tvrdil, že náboženství oxfordských idealistů a jejich víra v absolutno ho velmi ovlivnila. Absolutno je vše kolem nás.⁵³

4.4. Podřazenost náboženství Izraele a Semitů

Obyvatelstvo Izraele a hlavně jejich náboženské myšlenky jsou známé pro své lpění na základním principu, který je postaven na vyšších principech než můžeme vidět u jejich sousedních národů. V roce 1891 se Burnett na svých přednáškách v Aberdeenu touto tematikou zabýval, ale bohužel nebyli nikde publikovány a dochovala se jen malá část ve formě pár poznámek od jeho posluchačů. Burnett se hlavně věnoval srovnání mezi národem Semitů s knihou Genesis. Jeho myšlenky se však neobešly bez odezvy od dalších antropologů, kdy například R. Smith na něho reagoval tak, že jeho srovnávání spojení babylonských mýtů

⁵¹ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 47.

⁵² DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 47.

⁵³ SMITH, Elliott G.. Dějiny lidstva. Praha: Jan Laichter, 1938, s. 35.

označoval za barbarské anebo divošské, ale rozhodně ne za izraelské.

Náboženská ideologie Semitů je charakterizována hlavně démonologií, což je v lidech zacyklený strach, který se v nich probouzí. Dále pak jejich vztahem k lokálním Bohům. Démoni jsou semitskými národy považovány za primitivní elementy, proto je striktně odmítají a tímto si upevňují svůj vztah s Bohem, který je hlavní, první a nezastupitelný.⁵⁴

R. Smith tvrdil, že pokud se v noci probudíme a podíváme se na nebe, srovnáme si myšlenky a pokusíme se smířit s faktem, že svět je stvořen podle Starého zákona a jeho knihy Genesis, nebo snad podle Darwinovy teorie o selekci druhů, tak se můžeme uklidnit, protože naše mytologie je jen okrajová část základů naší víry. Protože již od prvních okamžiků, kdy vznikalo náboženství, je založeno na pevných a morálních hodnotách pro společnost. A právě Izrael je veden v omyl, že démoni a mýty jsou základem náboženství.⁵⁵

V podstatě se tímto snažil říct, že víra Izraele je nějakým způsobem podřadná a věří jen v démony a všelijaké mýty, a tím pravým náboženstvím je právě křesťanství, které je založeno na silném morálním kodexu, hlavně ne na mytologii. Přestože měl Smith takto radikální názor, tak na druhou stranu věřil, že Starý zákon má nepřekonatelný význam. Proto odolal všem možným výzvám, které mu osud připletl do cesty a nikdy ho nezačal více vědecky zkoumat, protože chtěl svým důkladným vzděláním dokázat, že všechna primitivní náboženství jsou jen určitým vyjádřením společenských forem a hodnot. Primitivními společnostmi se již v roce 1912 zabýval i Durkheim, a to v knize *Elementární formy života*. Durkheim se pokusil o rozvoj myšlenky, že primitivní bohové jsou důležitou součástí primitivních společností a jejich forma je jen odrazem struktury společnosti, a hlavně nám tím ukazují sílu společnosti, ale i trest a odměnu. Což můžeme chápat tak, že fungování členů v dané společnosti přesně odráží jejich vztah k Bohu.⁵⁶

To potvrzují i Durkheimova slova, kdy tvrdí, že všechny posvátné věci jsou předmětem uctívání ve skupinách lidí, kdy podle jejich specifčnosti můžeme rozpoznat o jakou skupinu se jedná. Jeho názor se však s názorem Smitha rozchází v tom, že posvátné a profánní věci mají své rozdíly, jak již víme z předešlého textu, Smith tvrdil, že v nich žádný rozdíl není.⁵⁷ Já si například myslím, že rozhodně je rozdíl mezi posvátnými a profánními věcmi, protože přeci papír s jakýmkoli textem nemůže být posvátný a sloužit k uctívání Bohů, ale protikladem papíru s textem modlitby, tak již může být posvátný. Dále souhlasím s Durkheimem v tom, že každé společenství lidí má svůj originální posvátný předmět, který ho odlišuje od ostatních komunit a

⁵⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s.58.

⁵⁵ SMITH, Elliott G.. Dějiny lidstva. Praha: Jan Laichter, 1938.

⁵⁶ VAN DER GEEST, S.jaak. Akan shit: getting rid of dirt in Ghana. *Anthropology Today*, 14(3), 8-12, 1998.

⁵⁷ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 59.

k tomuto předmětu existuje i další předmět, který mu je podobný, ale ten pochází z běžného života. Tím vlastně dokazujeme, že posvátné věci mají určitou abstraktní a zároveň i fiktivní povahu a nemají žádný výchozí bod. Pro důkaz abstraktnosti a fiktivnosti jsou třeba malby Bohů na stěnách, které jsou jen materiálními symboly, protože jsou někde zobrazené, ať už na zdi, plátně anebo jen formou kresby a také hlavně proto, že jsou vytvářeny sociálními procesy.

V rámci vývoje společností jsou, ale Bohové stále v nějakém stupni ohrožení, a to z důvodu, že mohou ztratit svoji jedinečnost a individualitu a aby toto ohrožení nebylo tak markantní, tak máme formu zákazů a příkazů. Nejspíše proto, aby na své Bohy jen tak nezapomněli, i když je jejich vztah s Bohy spjat s rituálem a určitou formou separace. Víra je vždy v nějaké formě nebezpečí, protože je zde stále obava z překročení pomyslné hranice mezi posvátným a profánním anebo hůř, existuje zde stále určitá forma fanatizace, kdy se posvátný předmět může stát nakažlivým a nemít ho stále u sebe nám může způsobovat paniku, tomuto se říká nesvatá magie.⁵⁸

Nesvatá magie neboli nakažlivost je určitá forma nakažení, ale ne ve smyslu nemoci, protože není výsledkem sociálního procesu. Durkheim se spolu se Smithem v tomto shodli a začali oddělovat magii od morálky a od náboženství a díky tomuto snažení se do dnes těžko hledá přesná definice magie a definice mentality lidí, kteří v magii věří a vykonávají ji.⁵⁹ Více o problematice judaismu rozepíšu v kapitole 6.2. Znečištění a Judaismus

5. Magie v kulturní antropologii

Mezi hlavní představitele, kteří se zajímali o magii v antropologii je určitě J. G. Frazer, který tomuto tématu věnoval celou svoji knihu - Zlatá ratolest. Frazer se hlavně zaměřil na porovnání rituálů napříč společnostmi, které jsou hlavně založené, ale na pověřivosti. Jelikož nasbíral velké množství materiálu, tak si mohl dovolit vytvořit analýzu myšlení v magii, kterou on chápal jako vůbec nejstarší fázi lidského myšlení.

Jeho východiskem je analýza magického myšlení, které chápe jako vývojově nejstarší fázi lidského myšlení, společným zájmem je podle Frazera tzv. vnitřní soulad, který znamená, že výsledek práce magie je oddálení něčeho anebo zlepšení určité situace. Spolu s vývojem společenství se vyvíjí i magie, kdy dnešní společnost také používá magii, která je ale velmi odlišná od původních společností. V dnešní moderní společnosti jí spíše známe pod pojmem homeopatie, neboli homeopatická magie/ léčba, magie, která je založená na vytvoření určitých podmínek, které zlepšují výsledek a odstraňují příčinu. Frazer ve svém díle poprvé použil a v podstatě tím i uvedl do podvědomí všech a od té doby se používá, a to je kontaktní magie.

⁵⁸ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 59.

⁵⁹ NAKONEČNÝ, Milan. Lexikon magie. Praha: Agro (4.), 2004, s. 45.

Kontaktní magie je to, že určitá věc je ve vzájemném styku s další věcí a tím na sebe určitým způsobem působí a tím dochází k jejich vzájemnému ovlivnění. Toto můžeme chápat tak, že pomocí magického rituálu můžeme způsobit například bolest jinému člověku, který není v naší blízkosti, dokonce může být i na jiném kontinentu.⁶⁰

V některých věcech souhlasím s Frazerem, a to s tím, že magie je falešný systém, který ovlivňuje vědecké a přírodní zákonitosti a je to vlastně nepravá věda. Můžeme předpokládat tedy, že magie vznikla o mnohem dříve než náboženství, ale vzhledem k vývoji je jasné, že náboženství má vyšší úroveň ve vztahu k myšlení než magie. Hlavním rozdílem mezi náboženstvím a magií je ten, že náboženství nenutí, a ani neomezuje nadpřirozené síly k tomu, abychom si je naklonili na svoji stranu, kdežto magie je jejím opakem. Pokud bychom to vzali vývojově, tak magie je prvním vývojovým stupněm, poté následuje náboženství a nakonec se vyvíjela věda, ale toto je samozřejmě jenom hrubá kategorizace, takto rychle to nešlo, mezi vývojovým stupněm magie a věda je rozdíl několik set ne-li tisíce let.

Podle mě je důvodem této posloupnosti to, že magie je primitivní „vědou“ se kterou se nedokážou v určitém stupni vývoje spokojit velké množství populace, a tak se hledala alternativa a tím vzniklo náboženství. Samozřejmě na vznik náboženství měla vliv i stoupající mentální a hlavně rozumová vyspělost tehdejších filosofů, kteří začali používat rozum a tím se i ptát po příčině a důsledku věcí. Můžeme tedy tvrdit, že vyspělost rozumu a potažmo etiky je znakem civilizace a magie samozřejmě nemá s etikou, potažmo morálkou a vlastně ani náboženstvím nic společného. Frazer díky nově nabitým zkušenostem začal tvořit takový předobraz našich předků, kdy jejich myšlení ovládala magie a vesmír, je tedy ovládaný neosobními a mechanickými principy a byla to vlastně neschopnost primitivních společností rozlišit vlastní subjektivní představy od okolní objektivní reality, z čehož vyplývá, že primitivní společnost byla plná bláznů, pokud bychom je soudili podle dnešních moderních zásad, vzdělanosti a hlavně informací, které již dnes máme.⁶¹

Frazer ve své Zlaté ratolesti dokládá, že náboženství vlastně vzniklo tak, že společnost začala pochybovat o praktickém výsledku magie, ale tyto pochybnosti nám nevysvětlují, proč se magie i přes všechny tyto strasti udržela až do dnes. Pravdou je, že Frazer do svého výzkumu nezahrnul všechny druhy magie, jako třeba šamanismus, o něm se vůbec nezmiňuje, takže je klidně možné, že kdyby do svých výzkumů zahrnul více vzorků, tak by výsledky své práce a hlavně svá tvrzení přehodnotil.⁶²

Důvodem, proč jsem se zde rozeepsala o magii je ten, že i Douglasová se ve svých dílech

---

⁶⁰ FRAZER, James, George. Zlatá ratolest. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 60.

⁶¹ NAKONEČNÝ, Milan. Lexikon magie. Praha: Agro (4.), 2004, s. 45.

⁶² FRAZER, James, George. Zlatá ratolest. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 60.

sice okrajově, ale magii věnovala, protože jí to pomohlo pochopit pojetí nečistoty u primitivních společností a díky tomuto mi přišlo logické, že zde o tom napíšu alespoň nějaký úvod. Protože by se samozřejmě mohlo zdát, že vlastně magie a nečistota spolu vůbec nesouvisí, ale když se na ní podíváme takřikajíc do hloubky, tak zjistíme, že magie potažmo rituály jsou plné nečistoty, čistoty a dalších různých forem očištění.

5.1. Antropologické rituály

Jakmile se antropologové začali zajímat o Starý zákon a začali ho rozebírat, tak se před nimi objevil problém magie, protože jak jsem již napsala výše, tak je to věc, která s náboženstvím souvisí a antropologové ji začali vnímat jako problém, který by se měl nějak šetrně vyřešit. Jelikož se jedná o typ rituálu, který nemá ve své podstatě s Bohem a náboženstvím nic společného, tak to ale neznamená, že nemá žádný efekt. Například pro hebrejské národy byla magie něco víc než náboženství. Náboženství bylo a možná ještě je bráno něco, jako pro katolíky protestanti. Katolíci tedy tvrdí, že rituály nemají žádný smysl, protože jsou iracionální, nepřinášejí žádný efekt a ani výsledek a vůbec nesouvisí s Bohem.⁶³

Rituálům jako takovým se více budu věnovat v poslední kapitole této práce, a to v osmé kapitole.

5.2. Sekulární poskvrnění

Antropologie potažmo i religionistika vždy ve svých tezích vždy narážela na pojem medicínský materialismu, o kterém jsem již psala ve třetí kapitole, kde jsem tento termín i vysvětlila. Někteří antropologové ve svých výzkumech došli k závěru, že prvotní a původní rituály mají své rozumné hygienické základy podle kterých se řídí. Někteří, ale s nesouhlasí s tím, že předmětem je hygiena a už vůbec nesouhlasí s tím, že jejich základ je rozumný. Podle mě je to spíše otázkou toho, jak vnímáme primitivní společnosti a tím i jejich představy o hygieně a jelikož každý má svůj perimetr vnímání jinak nastavený, tak proto nikdy nedojde ke všeobecné shodě, ale měl by se najít nějaký kompromis.

První přístup nám dokazuje, že musíme znát celý koncept rituálu abychom mohli pochopit jeho racionální základ a tím ho i svým způsobem ospravedlnit. Pro správnost svého tvrzení bych ráda uvedla pár příkladů, kdy třeba kadidlo a jeho symbolika stoupajícího kouře má pro nás význam kouře z oběti, ale může to být i jen zástupný efekt, kdy pravý důvod je ten, že jelikož lidé moc nedbali na hygienu, takže dost často zapáchali, a proto kouř, který měl tzv. přebít zápach z nemytých lidí.⁶⁴ Dalším příkladem může být i již popsaná problematika Židů potažmo muslimů a jejich nekonzumace vepřového masa, které může mít i úplně jiný důvod než

---

⁶³ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 55.

⁶⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 68.

jsem napsala, a to že prostě a jednoduše jim vepřové maso smrdí a to hlavně díky prostředí, ve kterém vepř žije.

5.3.Havyaka Brahmins

Havyaka je etnická skupina hinduckého obyvatelstva, které žije na území Karnataka v Indii. Jelikož o nich máme strašně málo materiálu, tak nedokážeme přesně říci, jaký je jejich původ a jak dlouho přesně žijí. Jejich výzkumem a pozorováním se zabýval profesor Harper, který se pokusil shrnout jejich pravidla znečištění a následnou očistu. Havyak rozlišují tři stupně náboženské očisty, kdy nejvyšší stupeň je přímo nutný k výkonu rituálního uctívání jejich předků, další stupeň je jejich stav po výkonu rituální očisty a posledním stupněm je stupeň před očistou, tudíž stupeň nečistý.

Pokud se Havyak z druhého stupně setká s druhým Havyakem z prvního stupně, tak ho může přivést do vyššího stupně než je on, ale naopak ten první, z vyššího stupně jde zase do nižšího stupně a stává se nečistým. Podobné pravidlo mají i pro kontakt s někým úplně cizím, akorát s tím rozdílem, že pokud se Havyak z jakéhokoli stupně potká s někým úplně cizím, tak automaticky se stává nečistým a aby se mohl vrátit zpět dejme tomu na první stupeň, tak musí absolvovat rituální koupel.⁶⁵

Rituální koupel je pro Havyaka zásadním činem, protože pokud by neproběhla, tak by nemohlo dojít k účtě jejich božstva. Podle starých zásad by se měl Havyaka koupat třikrát denně, hlavně po každém jídle, ale v dnešní uvolněnější době tuto koupel absolvují jen jednou denně a to před hlavním jídlem, protože při něm uctívají své Bohy.

Jsou tu ale výjimky například takové, že bohatí muži, kteří i když mají relativně mnoho volného času, tak pracují. Některé typy prací považují za špinavé a poskvřňující, typickým příkladem je rytí zahrady a předchozího nošení hnoje na ní, kde pracují se svým sluhou - nedotknutelným. Po každé této práci s nedotknutelným anebo znečišťující, tak se musí před hlavním jídlem rituálně vykoupat, ale pokud budou v práci ještě pokračovat po jídle, tak se pak opět po práci musí rituálně vykoupat, aby byli opět čistými.⁶⁶

5.4.Nečistota a příprava jídla u Havyaků

Jak jsem již psala v předchozím odstavci o jídle, tak bych to zde ráda trochu rozepsala, protože nám to pomůže přesněji pochopit jejich styl života. Takže jídlo, které Havyakové jedí, tak i přes něj může dojít ke znečištění, což znamená, že pokud jede krmí druhého, tak mu to jídlo musí jakoby vhodit do úst a to proto, že se nesmí dotknout prsty a ani slinami. Toto samé platí i

---

⁶⁵ EVANS – PRITCHARD, Edward E. Social anthropology. London: Cohen and West ,1951, s. 40.

⁶⁶ WATERHOUSE,John W. Zoroastrianism. Velká Británie: Book Tree, 2006, s. 25.

pro kuchaře, kteří když vaří jídlo, tak ho nesmí ochutnat, protože při dotyku jeho prstů svých úst by se připravované jídlo znečistilo. Celkově to s jídlem mají složité, protože třeba pokud já jím, tak se nesmím dotknout ruky a ani prstů člověka, který mi podává jídlo, protože pak jsem opět nečistá a musím projít rituální koupelí anebo se minimálně převléct do čistých šatů. Zasedací pořádek u stolování má také svá pravidla a ty jsou, že přijde-li host z jiné kasty, tak musí být usazen zvlášť, protože znečištění se přenáší i sezením ve stejné řadě. Pokud se stane, že Havyak se dostane do stavu nejnižší nečistoty, tak si své jídlo sní mimo dům a uklidí a umyje si po sobě talíř, protože jelikož je nečistý, tak se nikdo nesmí dotknout ničeho, čeho se dotýkal on, toto však neplatí pro jeho manželku, která jelikož mu prokazuje úctu, tak samozřejmě může uklidit jeho talíř. Tady vidíme, že i primitivní kultury si to zařídí tak, aby si po sobě nemuseli uklízet věci anebo je umývat, protože na to přeci mají ženu, která to za ně ráda udělá ještě jim tím prokáže svoji bezmeznou úctu. Tím, jak Havyak žijí a stolují, tak s tím přicházejí další a další pravidla, která dodržují, aby nedošlo ke znečištění. Menstruace u žen, porod dětí ale také smrt, to jsou sami o sobě dosti znečišťující momenty v lidském životě, a proto pro ně mají Havyak také svá specifická pravidla, ať už je to umývání znečištěného zadku vodou bez použití papíru anebo použití jen levé ruky, protože pravou používají jen na konzumaci jídla, tak je to zákaz doteku zvířecí kůže anebo šlápnutí do zvířecího výkalu, obojí způsobuje znečištění. Pokud Havyak nosí na nohou sandále, tak se jich nesmí dotýkat a před vstupem do domu, kdy se jich musí dotknout, aby si je mohl sundat, tak si musí minimálně umýt nohy.⁶⁷

Mezi Havyak můžeme pozorovat určitou podobnost s Hinduisty a jejich kastami. Práce na zahradě, zahrada je místo, kde dochází k setkávání s různými lidmi s různých kast, no a pokud tam pracuje i jeho sluha, který patří do nejnižší kasty, tak ke znečištění dochází už jen při dotyku pracovního náčiní anebo jen provazu ve stejnou chvíli jako jeho pán. To, že Havyak nesmí od nejnižší kasty přijmout ovoce, to je už jen takový detail ve výčtu všech možných zákazů a příkazů. Zvláštní skupinou znečištěných předmětů je látka, sláma anebo nádoby v kuchyni, které slouží jako takový přenašeč, který i po umytí je stále znečištěná, ale pozor, zem, po které chodí znečištěná není, ale sláma, která je na ní položena, tak ta ano.⁶⁸

Ráda bych ještě napsal něco k poslední, nejvíce znečištěné kastě, které říkají nedotknutelní, což je další podobnost s indickým náboženstvím. Mary Douglasová se v knize Čistota a nebezpečí o Havyak Brahmins zmínila jen krátce a já jsem nejdříve nechápala proč a chtěla jsem se o nich dozvědět i něco víc, protože mi přijde neuvěřitelně zvláštní, že dvě diametrálně rozdílné etnické skupiny mají hodně podobné a v některých případech i stejné zásady. Havyaka stejně jako Hinduisté vytvořili v podstatě takový manuál, jak se mají zachovat

⁶⁷ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 70, s. 35.

⁶⁸ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 70, s. 35

při každodenním setkání s poslední nejvíce znečištěnou kastou nedotknutelných, protože je používají jako své sluhy a jejich práci by nechtěli vykonávat, tak se museli nějak naučit s nimi žít a hlavně čistota je pro ně tak moc zásadní, že se až přímo bojí sáhnout si na něco znečišťujícího. Více o kastovním systému rozepíšu v kapitole 7, která má název Riziko a kultura.

5.5. Rozdíly mezi evropskými a primitivními kulturami a jejich představy o znečištění

Hlavním rozdílem ve srovnání našich moderních evropských představ o znečištění s představami primitivních kultur je to, že náš moderní svět velmi ovlivněn znalostmi o nemocech, bakteriích a virech. K největšímu objevu došlo v devatenáctém století a jedná se převrat v lékařství. Dalším neméně důležitým faktorem je i naše snaha o vyhnutí se nečistotě. Motivace, která nás k tomuto vede je hlavně hygiena a estetika, které vůbec nepatří k náboženství.⁶⁹

Jestliže se nám povede odstranit z našich myšlenek a představ všechny naše znalosti o nemocech a starost o naši hygienu, tak se dostaneme do stavu, jako jsou primitivní kultury, tedy že nečistota je nemístná. Dosáhnout tohoto odstranění, nebo spíše odpoutání se od tohoto, se nám může jevit jako problém, a proto je potřeba uspořádat si naše vztahy a ustoupit od našeho zažitého řádu a pak by se nám to mohlo podařit. Nečistota jako taková nikdy není jen izolovaná, popřípadě ohraničená a jedinečná událost, protože to je vedlejší produkt naší klasifikace a systematického zařazování věcí do řádu bytí. Je to i vyřazení nepatřičných věcí, kdy toto nás vede zpět na úroveň symbolické antropologie. Můžeme zde vyzorovat, že opravdu je vše propojené a vše souvisí se vším a co funguje v antropologii, tak funguje i ve vědě, která je s ní propojená a tím se kruh uzavře.⁷⁰

Ráda bych zde uvedla pár příkladů, na kterých bych tento text vysvětlila. Prvním příkladem jsou naše známé boty, které jsem již jako příklad uváděla v první části své práce. Boty samy o sobě špinavé nejsou (pokud jsou fyzicky čisté), ale pokud je položíme například na stůl anebo na ustlanou postel, tak to je považováno za nečisté. Dalším příkladem je jídlo, které samo o sobě není nečisté, ale pokud ho položíme na talíř, tak ten je již znečištěn. A posledním příkladem je oblečení, které má své místo ve skříni, kdy pak je čisté, ale odkud je volně položené na židli anebo dokonce na zemi, tak to považujeme za nečisté, i když za mě mohu říci, že já ho nepovažuji přímo za nečisté, ale považuji to za přinejmenším divné a nepatřičné, což se dá v podstatě tvrdit o všech mnou zmíněných příkladech.

Douglasová jde ve svém zaměření na nečistotu ještě dál a to tak, že jde proti našemu

---

⁶⁹ BARLETT, Frederic. *Remembering: A Study in Experiential and Social Psychology*. Cambridge University Press 1995. s.68 .

⁷⁰ Tamtéž.

nejsilnějšímu návyku na nečistotu, kterou vnímáme a uspořádáváme do vzorců, za které jsme osobně my jako vnímající zodpovědný.

Vnímání všech skutečností, které vidíme okolo sebe není jen nějaký způsob pasivního vnímání, kdy oko anebo ucho něco vidí anebo něco slyší, ale schopnost poznat a hlavně pamatovat si tyto skutečnosti nám právě umožňuje náš mozek potažmo paměť. Mozek slouží jako takový katalyzátor, který nám pomáhá k přijímání nových vjemů, pamatování si je a v budoucnu si na ně moct vzpomenout a mezitím je tzv. zaškatulkovat do patřičných šuplíků, aby se nám proces upamatování urychlil, vytváříme si v podstatě schéma našich vzpomínek.

Platí zde přímá úměra, kdy čím více vzpomínek popřípadě zkušeností získáváme, tím více se rozšiřuje náš seznam k zapamatování a tím se tvoří i různé nálepky, ale i předsudky vůči určitým věcem anebo lidem. Budování těchto předsudků nám svým způsobem může dávat i určitou formu jistoty, protože v tom nejsme sami a i další členové naší společnosti mohou mít stejné předsudky. Časem, jak stárneme a vytváříme si svůj obraz o světě pomocí rozšiřování seznamu našich vzpomínek, tak se samozřejmě mění i naše předpoklady pro určitý druh chování a my jsme schopni se této změně přizpůsobit. Další zvláštností je to, že pokud se setkáme s nějakým vjemem, který je nám známý již z minulosti, tak nám to dodává určitou jistotu a hlavně důvěru, která může být i další osobou lehce zneužitá.⁷¹

Co pro nás může být zarážející je to, že občas můžeme zjistit, že si najednou všimáme věcí, kterých bychom si dříve vůbec nevšimli, například máme známého, který nemá deset prstů, ale má jich jen devět, známe ho asi deset let a najednou z ničeho nic si všimneme, že mu chybí jeden prst. Po prvním zděšení přichází další vlna zděšení, když si uvědomíme, jak dlouho toho člověka známe a až teď najednou si všimneme tak zásadní věci.⁷²

Z textu tedy vyplývá, že tím, jak stárneme a setkáváme s více věcmi, tak se nám zvětšují i naše zkušenosti a zároveň se zvětšuje i seznam nálepek, která budují naše předsudky. Předsudky ale nemusí být vždy špatné, jsou dobré v tom, že nám dávají jistotu, a to takovou, že kdykoli můžeme naše hodnocení změnit a přehodnotit. Změna hodnocení nastává hlavně když získáme novou zkušenost, kdy tuto zkušenost již známe z minulosti, a tak se jí nemusíme bát, má naši důvěru.

Dalším speciálním jevem ohledně nálepek a předsudků je to, že nás přinutí pozorovat věci, kterých jsme si v minulosti nevšimli. Pokaždé najdeme něco nového, co nás utvrdí v tom, že náš odhad byl mylný. Pro příklad uvedu porouchané auto. Auto do dnešního dne normálně fungovalo, ale teď najednou nejde nastartovat. Není to sice nic závažného, ale jen takováto věc, nás může vyvést z rovnováhy a můžeme být i nervózní a to jen proto, že došlo k narušení našeho

⁷¹ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 71.

⁷² DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 71.

vnitřního schématu věcí, které známe. Z antropologů se tímto jevem zabýval také Abercombie, který ke svému pokusu použil skupinu studentů. V průběhu pokusu, který se zabýval selekcí a pozorováním jeden student protestoval proti pokusu, protože došlo ke zboření jeho představ o světě a zbytek studentů se mu pak po zbytek testu vyhýbali. A to proto, že byl jiný a měl jiný názor než ostatní.⁷³

6. Anomálie

Pokud nějakou věc zařadíme do skupiny anomálních, tak pak je hranice, kam to nepaří jasná, ale pokud se jedná o věc, u které tato hranice jasná není, tak se soustředíme na naši předešlou zkušenost s konkrétní věcí, pokud tedy ovšem nějaká je. Typickým příkladem je třeba sklenice s medem, do které dítě zaboří ruce a v prvním okamžiku neví, zda se jedná o tekutinu nebo pevnou část, protože med ve sklenici má viskózní stav a tímto vzniká základní vztah mezi mým subjektivním názorem a tím, čím to doopravdy je.⁷⁴

Douglasová ve své knize zmínila několik různých situací, jak se můžeme postavit k setkání se s anomální situací běžného života. Jako první příklad uvádí situaci, když se rodičům narodí postižené dítě, tak podle Douglasové ohrožuje tzv. dělící čáru mezi lidským a tzv. nelidským živočichem, kdy dokonce Nuerové na ně reagují jako na zrůdy, které nejsou lidmi, ale jsou to hrochové, kteří se omylem narodili lidem. Ano, je pravda, že já bych asi nedokázala žít s postiženým dítětem, a jelikož dnešní moderní věda dokáže již v brzké stadiu těhotenství zjistit určitou vadu, tak bych volila radikální řešení, ale ne z toho důvodu, že bych si myslela, že se jedná o nelidského člověka anebo snad zrůdu, ale z důvodu, že já bych neměla dostatek vnitřní síly se o takto nemocné dítě postarat a mrzelo by mě, že bych mu nemohla dát plnohodnotný život.

Dalším pro mě lehce šokujícím je to, co ve své knize zmínila Fiona Bowie a to je příklad od Nigérijských Ibovů, kteří když se ženě v jejich kmenu narodí dvojčata, tak to berou jako něco, co ohrožuje jejich společnost, protože lidem se přeci vždy rodí jen jedno dítě, a tak je obě odnesou do buše, aby zde umřeli a matku/rodičku vyženou ze vsi.⁷⁵ Dalším postupem, jak můžeme zacházet s anomálním je, že se mu můžeme vyhýbat, což v podstatě znamená, že se budeme vyhýbat všemu, co je nějakým způsobem jiné neboli odchylné od normálu.

V každé společnosti lidí je velké množství pravidel, které nám zakazují kontakt s další osobou anebo věcí, která je anomální. A proto abychom se s tímto nesetkali, tak existují různá zařízení, kde se anomální lidi kumulují. Jednomu takovému zařízení nebo spíš myšlence, že

---

⁷³ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 80.

⁷⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 81.

⁷⁵ BOWIE, Fiona. Antropologie náboženství. Praha: Portál, 2008, s. 56-57.

v moderní společnosti existuje něco tak neetického se věnoval Michael Foucault ve své knize *Dějiny šílenství*. Foucault sledoval využití psychiatrických léčeben na západě, kde mělo doslova docházet ke schovávání lidí, kteří vybočují z normálu, jsou deviantní. K tomuto docházelo hlavně proto, že společnost chtěla být chráněna od těchto lidí a nechtěla, aby žili v jejich blízkosti a také aby společnost vypadala na první dojem, že je v pořádku. V průběhu let se do těchto zařízení neumísťovali jen anomální lidé, ale i ženy, které porodily nemanželské dítě a sirotci, kteří nemohli jít k adopci. Tato zařízení byla většinou postavena na odlehlém místě s vysokým a neprůhledným plotem a hlavně daleko za městem popřípadě za vesnicí.⁷⁶ Různé jiné události anebo jiné jedince můžeme spíše ze strachu z nich, označit za nebezpečné a vyhýbat se jim anebo se můžou stát terčem pronásledování, posměchu. Z moderní doby je typickým příkladem Wicca, což je novopohanské náboženské hnutí, které vzniklo asi v polovině dvacátého století v Anglii. Wicca má pro své keltské, germánské, křesťanské, ale i antické prvky pseudonym moderní čarodějnictví. Ortodoxní křesťanská společnost v Anglii ze strachu z Wicci, která je jiná než většina společnosti v Anglii, se obávala, že jim budou uneseni jejich děti, proto stoupence Wicci pronásledovali a trestali.⁷⁷

Dalším a posledním způsobem jak společnost zachází s anomálií, je její ritualizace, neboli povznešení při obřadu. Toto můžeme chápat tak, že věc, kterou neznáme, je jiná a nedokážeme ji někam zařadit, tak ji použijeme v rámci obřadu, což nám pomůže se se s její přítomností vyrovnat a sžít. Tímto způsobem se zařazuje do rituálního obřadu i smrt, kterou považujeme za něco křehkého a těžce srovnatelného, a tím, že dojde k zapojení do rituálu, tak je v podstatě součástí určitého schématu našeho života a tím dodávat našemu životu smysl.⁷⁸

Fiona Bowie ve své knize uvádí, ale ještě jednu kategorii při popisu, jak se chováme k anomálnímu. Pokud je v naší společnosti něco anomálního, tak naše reakce může být výsměch, pobavení a pomluva. Již Bruce Lincoln v roce 1989 napsal něco ve smyslu, že humor si zakládá na absurditě, a proto když je něco jiné, tak naše chování je buď posměšné, laskavé anebo kruté.

79

Když už jsem zde zmínila Bruce Lincolna, tak bych ráda uvedla ještě jednu, která souvisí s anomálií a jeho teorií. Lincoln hlavně rozlišuje dva druhy anomálie, a to takovou, která je vytvořena podstatou něčeho a druhá porušuje pravidla a nedokážeme ji nikam zařadit anebo uznat. První druh je podle Lincolna normální a ten druhý je nenormální a diskriminující.⁸⁰

⁷⁶ FOUCAULT, Michael, *Dějiny šílenství*. Praha: NLN, 1994, s. 40-50.

⁷⁷ BARLETT, Frederic. *Remembering: A Study in Experiential and Social Psychology*. Cambridge University Press 1995. s.68.

⁷⁸ BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 56.

⁷⁹ BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. s. 57.

⁸⁰ ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 61.

Douglasová zase ukazuje určité pozitivní reakce okolí na anomální a jiné věci vedou k celkové změně vnímání anomálního a posunutí určité klasifikační hranice, abychom mohli zahrnout větší rádius pro to, co je anomální a co již není anomální. K tomuto procesu dochází nepřetržitě a může být i předmětem roztržek a sporů, ať již soukromém anebo veřejném a proces jako takový může okamžitý anebo pozvolný anebo v rámci veřejného mínění a také se může ukotvit zákonem.⁸¹

Je zajímavé, že jelikož všechny myšlenky, které jsem napsala v textu výše, byli publikovány mnoho let před mým narozením a i v úplně jiném státě, než žiji, tak se vším souhlasím. A myslím si, že každá moderní společnost je v tomto ohledu úplně stejná a je v podstatě jedno, zda pocházíme z Evropy anebo z USA. Náš kodex a naše zařazení anomálních je všude stejné. A když se vrátím ještě k léčebnám, tak v dnešní době jsou jejich klienti hlavně nemocní lidé, ti, co mají nějakou psychickou poruchu, ale není to tak dávno, kdy se například do kojeneckých ústavů dávali postižené děti, kterých se jejich rodiče zbavovali, protože se asi nezvládli dívat na postižené dítě. Přitom v dnešní době se dá riziko postižení většinou regulovat v již brzkém stádiu těhotenství. Teď co je lepší, ukončit těhotenství postiženého plodu anebo dát postižené dítě do ústavu? Těžká otázka na kterou za mě mám jasnou odpověď, radši první varianta.

6.1. Způsoby zacházení s anomáliemi

Existuje několik různých způsobů, jak můžeme zacházet s anomáliemi, může se jednat o negativní způsob, což je ignorace popřípadě odsouzení anebo pozitivní, kam patří záměrná konfrontace a pokus o vytvoření nového vzorce pro jejich začlenění do reality, kde budou mít své místo. Já jako jedinec můžu přehodnotit svoji klasifikaci anomálií a posunout pomyslné hranice, ale jelikož nežiju nikde na pustém ostrově, tak je více než pravděpodobné, že moje klasifikace bude ovlivněna prostředím, ve kterém žiji a lidmi, se kterými se stýkám.⁸²

Samozřejmě se můžeme spokojit jen s jedním anebo druhým názorem, ale v životě často dochází k situacím, ve kterých naše rozhodnutí není jednoduché, příklad je již výše zmiňováno narozené postižené dítě, zde je hranice mezi člověkem a zvířetem narušena, ale pokud bude nadále prosazovat, že narození, byť znetvořeného dítěte je výjimečnou událostí, tak je hranice opět obnovena. Některé primitivní kmeny, se k tomuto dítěti vyjadřují jako k mláděti hrocha, který se omylem narodilo lidem, a proto je potřeba ho opatrně položit do řeky, aby bylo navraceno tam, kam patří.⁸³

U některých společností existuje jev, tzv. fyzické kontroly anomálií, kdy třeba kmeny

⁸¹ ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008, s. 62.

⁸² DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 77.

⁸³ BOWIE, Fiona. Antropologie náboženství. Praha: Portál, 2008, s. 58.

v západních částech Afriky mají pravidlo, že dvojčata musí být ihned po narození zabita, a to proto, aby se odstranila sociální anomálie, protože z dělohy jedné matky se ve stejnou chvíli může narodit jen jedno dítě. Tímto jsem se na některých příkladech pokusila dokázat, že vyhýbání se anomáliím je špatně, protože to jen potvrzuje definici toho, že je to špatné a nepatřičné. Samozřejmě, že při setkání s anomálií můžeme zažívat stavy jako je například úzkost, což je emoce, která se vyvíjí z naší spontánní reakce. Pokud s touto emoci budeme nějakým způsobem dále pracovat, tak nás to nezničí, ale posune dál.⁸⁴

Pokud má symbol více významu, tak v rituálu lze všechny použít za stejným účelem, a to tak, že rituál obohatí anebo zvýší jeho pozornost k dalším úrovním jeho existence, abychom tzv. odvedli pozornost od něčeho nedůležitého k něčemu důležitějšímu.⁸⁵

6.2. Znečištění a Judaismus

Maimonides byl největší středověký filosof a lékař. Jelikož to byl i Žid, tak byl i rabínem. Tvrdil, že jediný a hlavní důvod zákazu vaření kúzlat v mléce je ten, že toto je praxe Kanaánců, což byli obyvatelé žijící na Předním východě, což je dnešní Palestina, Sýrie, Libanon a Izrael. Ve středověku byl Přední východ osídlen hlavně semitským národem a v podstatě odpovídá dnešní Palestině.⁸⁶

Nemůžeme však tvrdit, že by izraelité odmítali všechny prvky z cizích náboženství, ale vytvořili si své vlastní. Maimonides tvrdil, že některé prvky a příkázání jsou na světě jen proto, aby byla jejich víra oddělena od pohanské víry. Například národ Izraele měl zakázáno vzít si na sebe oblečení utkané z vlny anebo ze lnu a samozřejmě, že nesmí vařit kúzle v mléce matky, a to vše jen proto, že tyto zvyky, jsou zvyky jejich sousedů - pohanů, které mají odlišnou náboženskou filosofii. V podstatě můžeme říct, že tyto zvyky slouží k tomu, aby dokázali oddělit své rituály od rituálů pohanů.⁸⁷

Maimonidovou odpověď na všechny zmíněné věci nalezneme v jeho díle Průvodce zbloudilých, kde ospravedlňuje oběti, jako přechodný stav, který zde byl povolen, i když pochází od pohanů, a to jen proto, že nechtěl odtrhnout všechny zvyky izraelitů od pohanů, protože mají společnou minulost, což působí velmi zvláštně, protože Maimonides byl rabín, jak jsem již psala.⁸⁸

Žádná kultura není stvořena jen tak z ničeho nic a tak izraelité, ale i pohané byť i nechtěně, tak přebírali jeden od druhého své zvyky, jako je již zmíněné vaření kúzlete v mléce,

---

⁸⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 77.

⁸⁵ EVANS-PRITCHARD, Edward E. Social anthropology. London: Cohen and West, 1951, s. 84.

⁸⁶ Kanán - Wikipedie. (online). Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kana%C3%A1n> [cit. 29.12.2021].

⁸⁷ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014 s. 78.

⁸⁸ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014 s. 88.

což má souvislost s plodností.⁸⁹ Některé prvky, které se přebírali, nebyli slučitelné s jejich kulturou, a tak si je různě modifikovali, nalezneme zde ale i několik prvků, které se modifikovat nemuseli. Například to, jak se Židové odvrátili od všeho, co se pláží, tak to je převzaté od zoroastrismu.⁹⁰

Zoroastrismus je náboženství původem z Íránu, jeho název vymyslel prorok ze staré Persie Zarathuštra. Jeho zařazení mezi světová náboženství je velmi diskutabilní, protože nelze přesně zjistit jeho dobu vzniku, nikdo přesně neví, zda působil v sedmém anebo v osmém století před našim letopočtem. Zarathuštry mimo jiné vystupoval proti víře ve více bohů a také proti obřadům, byl to striktní monoteista. Zoroastrismus zažil největší dobu rozkvětu mezi třetím až sedmým stoletím našeho letopočtu v Indii, věřící byli Pársové.⁹¹

Proč došlo k přebírání prvků do židovského náboženství od jiných kultur, takto se již asi nikdy nedozvíme, ale jisté je to, že jejich zařazení a uspořádání je slučitelné s obecným náboženským principem.

Když už jsem psala o izraelitech a Mainmonodesovi a jejich přístupu k náboženství, tak bych ráda ještě něco napsala o Judaismu jako takovém, abychom si mohli lépe demonstrovat jejich postavení k čistotě a nečistotě. Judaismus je známý pro svůj soubor pravidel, které se striktně a bez výhrady dodržují. Tyto pravidla se nazývají kašrut. Kašrut dnes známe hlavně ve spojení s jídlem, co je povoleno a co ne. Kašrut je velmi často ve spojení s kašer, což znamená forma, tedy doslovně to znamená v jaké formě je jídlo dovoleno. Kašrut nemá důvod, je to pravidlo, které se prostě dodržuje a přes to nejede vlak, protože je přímo od Boha. Kašrut má i výchovné hledisko, které souvisí hlavně s výchovou dětí. Neméně důležitá není jen forma a co k jídlu, ale také samotná příprava jídla, která má také svá pravidla. My dnes spíš než slovo kašer, známe jeho modifikaci, a to je košer. Posvátná kniha Judaismu je Tóra, kde je napsáno, co je a co není vhodné k jídlu a k pití a v částech Leviticus a Deuteronomium je uvedeno židovské právo.⁹²

V Tóře tedy najdeme přesný seznam potravin a hlavně zvířat, které jsou povoleny k jídlu, ale také i seznam těch, které jsou zakázané. Mimo jiné i krev je zakázaná. Je to vlastně takový manuál, který Židům pomáhá, jak mají stvořit svůj jídelníček. Například tam jsou uvedené ryby, ale jen ryby, které mají šupiny, mohou být i bez šupin, ale ty musí být vývojově starší než ty se šupinami. Není to úplně jednoduché a takových věcí a výjimek je tam plno. V podstatě vše, co je v Tóře napsané ohledně jídla, se dá shrnout do jedné, jediné zásady, a tou je nemíchat mléčné a masné produkty. A aby nemíchání bylo dokonalé, tak v kuchyni mají i oddělené nádoby na vaření

---

⁸⁹ ZAEHNER, Robert, ch. The Dawn and Twilight of Zoroastrianism. Literary Licensing, LLC 2011. s. 64.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ WATERHOUSE, John, W. Zoroastrianism. Velká Británie: Book Tree, 2006 s. 25.

⁹² ZAEHNER, Robert, ch. The Dawn and Twilight of Zoroastrianism. Literary Licensing, LLC 2011. s. 64.

a přípravu mléčných a masných jídel, které se i skladuje zvlášť. Samozřejmostí je i zákaz prodeje, takto míchaných potravin v obchodech a na trzích. Pokud se ale stane, že se z nějakého velmi zásadního důvodu nemůžou vyhnout konzumaci mléčné potraviny spolu s masnou, tak existuje jakoby ochranná lhůta, což je doba, nebo spíše prodlení, které se dodržuje mezi následujícím jídlem. Při dodržení této ochranné lhůty, je to pak již v pořádku. Ochranná lhůta je mezi jednotlivými komunitami různá, takže neznáme její přesný čas.⁹³

Z výše uvedeného textu tedy vyplývá, že Judaismus má spoustu pravidel, která nám můžou připadat jakkoli zvláštní, ale i tajemné. Toto byl jen výčet pravidel, které nějakým způsobem souvisí s nečistotou, ale samozřejmě jich mají více. Judaismu je velmi prastará víra, ze které vychází nejen křesťanství, ale i islám, takže několik společných prvků zde najdeme. Judaismu patří k tzv. Abrahámovským náboženstvím, protože se odvozuje od původního předka Abraháma a vychází z jeho nauky, stejně tak jako islám a křesťanství, ale ty se souběhem určitých okolností od sebe odtrhly, ale Abrahám jim zůstal.

7. Riziko a kultura

Po našem přijetí Darwinovi teorie o našem původu z opice by nás na úrovni zvířat, nemělo již nic překvapit. Jediné, co nás ale neustále překvapuje, jsou naše nová setkání se znečištěním, které může být sociální anebo materiální. I když s ním máme již nějakou zkušenost, tak stejně nás setkání s ním vždy překvapí. Co si ale myslím, že je horší, je naše zlehčování rozdílu mezi naší a primitivní kulturou a jakási arogance vůči nim. Pojem primitivní se v běžném životě používá jen výjimečně, naopak ve studiu rituálního znečištění je použití termínu primitivní běžné. Důležitým aspektem je však přijmout fakt, proč je pro primitivní kultury otázka znečištění tak fatální, a že opravdu nesouvisí s hygienou, popřípadě estetikou v kontextech nám známých, kdy za jejich nedodržení anebo snad provinění nám hrozí určitý společenský postih, ať už je to forma nějaké sankce, opovržení anebo pomluva.

7.1. Názor Lévy – Bruhla

Přestože se filosof Lévy- Bruhl zaměřoval hlavně na dokumentování a vysvětlení způsobu myšlení různých etnických skupin, tak má co k riziku a znečištění co říct. Jeho práce spočívala v tom, že dokumentoval Innuity a Kungy, což jsou lovci, sběrači a pastevcí. Svoji práci započal v roce 1922, kdy antropologický svět byl spíše paradoxní. Lévy- Bruhl přišel se zprávami, že tyto dvě etnické skupiny jsou vysoce inteligentní a mají zvláštní způsob uvažování a hlavně vysvětlení událostí se kterými se setkají. Jejich myšlení se ubírá podstatně jiným

---

⁹³ Co je košer (kosher)? JEWISH E-SHOP (online). Dostupné z: www.Jewish-eschop.cz/co-je-kosher--kosher/[cit.10.12.2021].

směrem nežli to naše, i přesto, že žijí ve stejné době jako my.⁹⁴ Lévy- Bruhl byl francouzský filosof, který se svými názory o primitivní mysli, se stal jedním z největších průkopníků v antropologii a zavedl dva termíny používání pro mentalitu lidí, a to primitivní a západní. Jeho největším kritikem byl E. E. Evans–Pritchard, který o jeho práci řekl, že by se měl více zaměřit na různé kombinace v sociální struktuře a propojit je s kombinacemi v celkovém systému myšlení a hlavně je do tohoto systému i zařadit, a ne se jen spokojit se všeobecným názorem.⁹⁵

Další jeho kritika je taková, že tvrdí o zkoumaných kulturách, že jsou více jednotné, než tomu je ve skutečnosti, kdy tato kritika se všeobecně převzala a tudíž další vědci srovnávají různé druhy civilizací bez předchozí zkušenosti a jakéhokoli připuštění si jejich rozdílů. Což je v podstatě nesmyslné, přeci nelze adekvátně zkoumat nějaké etnikum, aniž bych si byla vědoma rozdílu mezi námi a proto si myslím, že jediná možnost nebo spíše cesta jak uznat jejich historickou, ale i moderní hodnotu, tak je uznání jejich rozdílnosti. Pro příklad bych ráda uvedla technický pokrok, který s sebou nese určitou rozdílnost v podstatě každé oblasti kam zasahuje, ať už se jedná o materiály nebo výrobu, tak i politiku, která s tímto také svým způsobem souvisí. Pokud máme menší rozdíl v ekonomice, tak naše role ve výrobním systému není tak markantní a přidělování poptávky na trhu práce je spíše závislá na námi pár specializovaných řemeslnících, popřípadě dělnících. Práce, kterou vykonáváme, je jen součástí naší role, stejně tak jako je naše role i doma- jako dcera, matka, kuchařka. Toto samé platí i pro rozdělování, kdy každý získá svůj podíl z celku na základě svého věku, pohlaví, postavení ve společnosti a vztahu k ostatním členům společnosti.⁹⁶

Od vystoupení s poznatky Lévy-Bruhla začíná Anglie přistupovat jinak ke každé nově, ale i stávající zkoumané kultuře, a to tak, že je to *sui generis*, což v podstatě je nový přístup ke kulturám jako k něčemu, co je jedinečné a není zde podřízenost něčemu většímu.⁹⁷

7.2. Další příklady rizika v kultuře

V této kapitole bych ráda popsala další rizika spojená s kulturou, ale nebudu se zde zaměřovat na přesné definice a pojmy, ale spíše na zvláštnosti ve mnou vybraných etnických skupinách. Jedná se vlastně o potvrzení výše uvedeného textu, že ne vždy je něco takového, jak to vypadá a záleží jen na úhlu pohledu se kterým k dané věci přistupujeme.

Antropolog Paul Radin je první, který popisuje mýtus o záhadné bytosti, kterému indiánský kmen Winnebagů říká šibal, kdy jeho definice šibala dodnes slouží k jeho popisu. Tento indiánský kmen žil v nejjednodušších podmínkách, které si jen dovedeme představit,

⁹⁴ LÉVY – BRUHL, Lucien. Myšlení člověka primitivního. Praha: Argo (2), 2007, s. 25.

⁹⁵ 94EVANS – PRITCHARD, Edward E. Social anthropology. London: Cohen and West ,1951, s. 56.

⁹⁶ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014. s. 116.

⁹⁷ EVANS – PRITCHARD, Edward E. Social anthropology. London: Cohen and West ,1951, s. 56.

neměli žádné ekonomické a ani politické pojetí o svět a šibal zde z počátku svého objevení, vystupuje jako bytost, která je bezpohlavní a nemá uvědomění si sama sebe. Postupem času, jak se více začleňoval do jejich způsobu života, tak se objevuje i jeho identita uvědomění si sám sebe, kdy se vyvíjí nejdříve v bytost mužského pohlaví, poté v ženské a nakonec se opět vrací do mužské podoby, ve které již zůstane.⁹⁸

Hinduismus je hlavně víra v postavení planet ve vesmíru, které nám je dané již před narozením a určují nám náš osud. Osud může být dobrý anebo špatný. Tomuto učení se říká horoskop, ten známe i z naší kultury a věříme v něj a je individuální. Pro zjištění postavení vlastních planet může člověk zajít za věštcem, který mu to sdělí, ale pozor, nemůžeme změnit svůj osud, ale můžeme změnit svůj život a zmírnit tím jeho dopady na další naše životy.⁹⁹ Hinduismus je znám pro svůj koloběh životů, kdy cíl je vymanění se z koloběhu životů a dosažení nirvány. Více se o Hinduismu rozepteš v kapitole 7.3. Kastovní systém.

V západní části Afriky zase lidé věří, že jednotlivé osoby mají již komplexní neboli celkově vytvořenou osobnost, s částmi, kdy každá jedná jako samostatná osobnost. Což znamená, že ještě než se osoba narodí, tak se formuje jedna jeho část, která mu bude udávat životní směr a cíl, ale záleží na osobě, zda ho bude následovat. Pokud tento mu již předem daný směr nebude osoba následovat, tak nikdy nedosáhne úspěchu. Pokud si osoba není jistá svým směrem anebo ho stále hledá, tak může navštívit věštce, který mu jeho směr cesty sdělí.¹⁰⁰

Zde vidíme i podobnost s našim moderním světem, kdy někteří jedinci v naší společnosti se také vydávají k různým kartáčkám a nechají si věštit budoucnost, ať už je žene touha za odpověďmi na své otázky ohledně jejich dosavadního života anebo jen potřeba znát svoji životní cestu.

Posledním příkladem je Čína a její zvláštní propojení s vesmírem/ kosmem, kdy vše je jen otázkou harmonice vesmíru. Jestliže dokážeme najít své místo v životě a zajistit si co nejlepší a nejharmoničtější vztah s vesmírem, tak nás čeká dobrý osud. Pokud ale své místo ve světě nenajdeme, tak to může být příčinou špatně zvolené polohy cesty. Kdy na špatně zvolenou polohu cestu může mít vliv voda, ale i vítr, který se nazývá Feng šuej.¹⁰¹ Feng šuej může osobě přinést štěstí, ale i neštěstí, záleží na tom, zda jeho dům a hrob jeho předků jsou umístěny na správném místě, na místě podle zásad Feng šuej. Pokud si nejsou jistí správně umístěnou polohou, tak si zavolají odborníky, tzv. geomanceři, kteří jim pomohou odhalit příčiny jejich

---

⁹⁸ BEATIE, John. *Other Cultures: Aims, Methods and Achievements in Social Anthropology*. Velká Británie: Psychology press (4.), 2004, s. 95.

⁹⁹ BEATIE, John. *Other Cultures: Aims, Methods and Achievements in Social Anthropology*. Velká Británie: Psychology press (4.), 2004, s. 95.

¹⁰⁰ STANNER, William E.H. *The Dreaming and Other Essays*. Melbourne: Black Inc. Agenda (2), 2009. s. 8

¹⁰¹ DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí*. Praha: Malvern, 2014, s. 126.

neštěstí a tím jim i poradí jak svůj dům, popřípadě hrob předků přeskládat tak, aby již vyhovoval zásadám Feng šuej. Na těchto pár příkladech si můžeme obecně víru rozdělit něco, čemu věří všichni věřící lidé na světě anebo na něco, čemu připisujeme zvláštní až vesmírné síly.

7.3.Kastovní systém

Do kapitoly o riziku určitě patří kastovní systém, který je v hinduistické společnosti a rozděluje ji do čtyř kast neboli varen. Varna znamená barva. Posvátným jazykem hinduistů je již zaniklý jazyk Sanskrit.

Nejvyšší postavení v kastě mají brahmání, kam patří kněží, druhá kasta jsou kšátrijové, což jsou vojáci a král, třetí kasta jsou vajšjové, zde můžeme vidět obchodníky a poslední a nejpočetnější kasta jsou šúdrové, kde je zbytek obyvatel, jako jsou řemeslníci a dělníci. V indickém kastovním systému je ještě jedna vrstva, která je nejnižší a patří sem sluhové. Tato kasta se jmenuje nedotknutelní. Svůj název dostali od Britů, kteří přišli do Indie s kolonizací. V hinduismu je velké množství rituálů očištění, protože jen kontakt jednoho z kasty s někým z nižší kasty je již znečištěný a je potřeba se rituálně vykoupat. Indičtí muslimové, kterých je na světě asi 130 milionů, tak také mají své kasty a dále je zde ještě nespočet etnických skupin, které označujeme jako nedotknutelní. Kasty jsou tedy i v nehinduistických společnostech, které ovšem jsou na hinduistických územích, například Srí Lanka anebo Pákistán.¹⁰²

Ted' bych ráda více popsala kasty a celkově hinduistickou filosofii. Takže, člověk má jen tři možnosti, jak si může zlepšit svůj život. První možnost je pokus o změnu své příslušnosti v dané kastě. Tato možnost, pokud žije na vesnici, je velmi obtížná. Další možnost je, pokus o zlepšení svého postavení v již stávající kastě a poslední možnost je ta, že se může úplně vzdát života v kastě a žít mimo ní.¹⁰³ Zajímavostí je, že v indických zemích existuje ještě jedna kasta, která není až tak moc známá, jako ty předešlé, a to je kasta PAN. Kasta PAN je nízká a velmi chudá kasta, je to rituálně nečistá kasta, jejichž vůdci se inspirovali Gándhího rovností kast. Ghándhího rovnost kast ve zkratce znamená, že všichni členové jakékoliv kasty jsou si rovni a mají stejná práva a i povinnosti, proto by bylo nejlepší úplně kastovní systém zrušit. Kasta PAN si postavila svůj vlastní chrám, protože byla několikrát vyhnána z chrámu a byl jim tam zakázán vstup.¹⁰⁴

Poslední uznaná kasta nedotknutelných je nejnižší a nejvíce opovrhovaná kasta. Stojí mimo systém varen a patří do ní asi 160 miliónů všech Indů, z toho je asi polovina muslimů. Podle hinduistického koloběhu životů se lidé do této kasty rodí proto, že v minulých životech napáchali hodně hříchů a teď je tímto musí splácet, je to jejich forma trestu. To, jak se mají lidé

¹⁰² DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 126.

¹⁰³ STANNER, William E.H. The Dreaming and Other Essays. Melbourne: Black Inc. Agenda (2), 2009. s. 8.

¹⁰⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 129.

ve svých kastách chovat, jim určuje zákoník vytvořený brahmánšními kněžími, je to tzv. Manuúv zákoník.

Tento jim určuje, jak se mají chovat, co mohou a co nebohou dělat, čemu se mají vyhýbat, a mnoho dalších věcí, které potřebují pro svůj život v kastě.¹⁰⁵

Hinduismus, jak jsem již psala je hlavně známý pro svoji tezi koloběhu životů, kterému říkají samsára. Hlavní myšlenka hinduismu tedy je vymanit se z koloběhu životů a dosáhnout tím osvobození neboli mókši. Smrt jako taková není pro hinduisty důležitá, tak jako pro ostatní náboženství, protože smrtí nic nekončí a člověk se znovu narodí. Snaha dosáhnout vysvobození je tedy pro hinduisty zásadní, a to hlavně i proto, že po smrti lidská duše prochází tzv. reinkarnací, což doslova znamená převtělení se čili opět dojde k narození, ale jen do jiného těla. Do jakého těla, do jaké varny, v jakých podmínkách bude žít a jaký bude celkově mít život, tak to určuje karma a její karmový zákon. Člověk má buď dobrou anebo špatnou karmu, která se nahromaduje a jejím projevem jsou další zrození. Svoji karmu si, ale pomocí rituálů lidé mohou během svého života očistit.¹⁰⁶

7.4. Víra a riziko vs neosobní svět

Když zajdeme do jakékoli knihovny a kdekoli na světě, tak zde nalezneme hromadu knih ve kterých je ještě větší počet příkladů víry. Víry, která nám umí naslouchat a nějakým způsobem na nás reaguje. Pokud se ovšem zastavíme u publikací antropologů, kde popisují své terénní výzkumy, tak se můžeme dozvědět, že australští Aboriginiové považují vše, co je mezi nebem a zemí za znakový systém. Tento znakový systém je obrazový, a jediná možnost jak tento systém pochopit je, jít s nimi do buše. Oni nechodí po krajině, ale chodí po oblasti která je plná různých významů.¹⁰⁷

Naše víra nám pomáhá rozlišit neosobní vesmír, což nám může pomoci ke tvoření a upevnění našich sociálních vztahů. Pro příklad uvedu, že pokud má žena s mužem pohlavní styk, nebo pokud dojde k vraždě člena společnosti a neméně rozlišení, zda jsme muž anebo žena. Všechny tyto extrémní situace nám umožňuje proniknout k našim emocím, které mám ukryté v sobě a tím nám umožňují pochopit náš sociální status a způsob našeho života.

Jestliže jsem uvedla šokující příklad z oblasti sexuality, tak v tomto duchu budu i pokračovat, a to tak, že Aboriginiové uzavírají pohlavním stykem svůj rituál plodnosti. Kdy tento styk probíhá mezi lidmi, kteří ho mají za normálních okolností zakázaný. Což je taky jeden z extrémů. Lele to zase mají tak, že jestliže věstec, který je i lékař, má pohlavní styk se ženou svého pacienta, tak se pacient neuzdraví, protože lék, který by ho měl zachránit, tak ho může

¹⁰⁵ ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008 s. 178.

¹⁰⁶ ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008 s.180.

¹⁰⁷ ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008 s.181.

zabít. S tímto, ale nesouvisí lék, že by byl špatný, ale souvisí to s uklouznutím lékaře a jeho přešlapu se ženou pacienta. Dále pokud je Lele vyléčen, ale zapomene za službu zaplatit, tak u něho dojde k prudkému zhoršení stavu anebo smrti.¹⁰⁸

Posledním příkladem jsou Šajeni a jejich lov bizonů, který je jejich jednou obživou a pokud člen rodiny zabije druhého člena, tak bizoni odejdou a bude hlad.¹⁰⁹

Z tohoto tedy vyplývá, že každá společnost má velmi podobné dogma, které se neodpouští, akorát jediný rozdíl je v trestu za porušení těchto dogmat. Je úplně jedno, zda se jedná o společnost primitivní, indiánskou anebo moderní, jsou věci, které máme zakódované v našem vnitřním etickém kodexu a ty se prostě nedělají, akorát každá společnost pro ně má jiný název a i jim připisuje jiný význam a tím souvisí i odlišnost trestů. Dalším rozdílem je i to, že moderní svět narozdíl od primitivního má své náboženství orientované na člověka a jeho svět je pro něj osobní záležitostí, ať už se jedná o křesťanství, muslimské náboženství, hinduismus, židovství.

7.5. Marginální status

V každé společnosti můžeme pozorovat jev, že zde jsou určité osoby stejného typu, které do společnosti nějak nezapadají a není zde pro ně místo. Hned si nemusíme myslet, že by spáchali nějaký trestný čin, ale může se jednat i o ještě nenarozené dítě. Nenarozené dítě v těle matky, jelikož do určitého týdne těhotenství není jasné jeho pohlaví, tak také nelze říct jakou bude mít ve společnosti pozici a po porodu, kdy už víme pohlaví, tak stále není jasné, zda přežije novorozenecké období, protože úmrtí novorozenců bohužel patří k velmi častým záležitostem. Každý rodič, ale i cizí člověk s kojencem zachází jako s nejvíce zranitelným, ale zároveň i s nebezpečným. Pro Lele je tento věk novorozence, ale i jeho matky stádium největšího nebezpečí, které je permanentní. Na druhou stranu má nestálou vůli, takže je pro ně zároveň i nebezpečným. Těhotná leleská žena se úzkostlivě vyhýbá kontaktu s ostatními nemocnými členy kmene, a to hlavně proto, že věří, že by se nemoc mohla přenést na ještě nenarozené dítě.¹¹⁰

V naší společnosti se také těhotné ženy svým způsobem separují od nemocných lidí a tím chrání sebe a i své nenarozené dítě, tento jev můžeme pozorovat i ve zvířecí říši. U Nyakyusů naopak věří, že pokud se těhotná žena přiblíží k poli s obilím, tak dojde ke snížení výnosu obilí. A to z důvodu, že ještě nenarozené dítě v břichu matky to všechno sebere, proto také nesmí mluvit, ba ani se potkat s osobou, která jen vaří pivo anebo zrovna sklízí obilí. Tento zákaz se ale může vyrušit speciálním rituálním gestem dobré vůle. O tomto nenarozeném dítěti

---

¹⁰⁸ WILSON, Monica. Rituals of kinship among the Nyakyusa. Mezinárodní africký institut Oxford University Press: 1954, s. 226.

¹⁰⁹ WILSON, Monica. Rituals of kinship among the Nyakyusa. Mezinárodní africký institut Oxford University Press: 1954, s. 227.

¹¹⁰ DOUGLAS, Mary. Animals in Lele Religious Symbolism. Spojené království: Routledge, 2002. s. 45.

se v kmeni mluví jako o něčem, co má do široka rozevřenou pusou a stále chňapá po jídle. Tento nenarozený člověk může ohrozit i svého otce, který se zrovna nachází ve válce anebo na lovu.¹¹¹

Marginální status tedy znamená určité vyloučení ze společnosti, popřípadě izolace ze společnosti, kdy tento stav může být trvalý anebo jen dočasný. V průběhu vyloučení jsou z lidí vydědenci, kteří se nesmí zúčastnit žádného rituálu a měli by odejít daleko od své společnosti a mohou tam zůstat až do své smrti. Ti, kteří naopak zůstávají ve společnosti, i když mají status vydědence, se můžou chovat agresivně, loupit, přepadávat a znásilňovat ženy a nikdo jim to ani nemůže vyčítat, protože toto chování jim doporučují.¹¹²

8. Rituály

Spiritualita a její síla uvádí do pohybu lidskou činnost a rozděluje se na vnitřní a vnější, kdy vnitřní má člověk uloženou v duši a vnější to je ta, která na nás působí. Výsledkem vnitřní síly je uhrnutí, čarodějnictví ale i prorocství. Pro aktivaci vnější síly je zapotřebí, aby se člověk naučil pracovat správně se svým vědomím. Vnější síla jsou kouzla, kletby, různá zaklínadla, ale i požehnání. Abychom mohli aktivovat vnější, ale i vnitřní kategorií je potřeba aktivovat vnitřní sílu, abychom došli k toužebnému výsledku.¹¹³

Mezi další rozdělení zdrojů síly, je na tu, kterou máme pod kontrolou a na tu kterou pod kontrolou nemáme. Naše vnitřní, psychické síly, které spouští čaroděj anebo kouzelník, tak nemusí o jejich spuštění vůbec vědět. Nikdy se však nestane, aby kouzelník pronesl nějaké zaklínadlo omylem, protože takové zaklínadlo by zcela jistě nefungovalo a nemělo by smysl. Každé pronesené zaklínadlo musí mít konkrétní důvod. Příkladem může být otcovská kletba, kterou lze přivolat boží hněv, tako kletba musí být pronesena nahlas, jinak nemá žádný účinek.

V některých společnostech existují však i síly a kouzla, která nás dokáží ochránit před zločinci, ale abychom mohli tuto moc použít, tak se na tom musí shodnout celá mužská rada tzv. Magického tribunálu, která zastupuje dobro. Magické síly, které představují jakékoliv riziko pro společnost jsou zakázané, protože je většinou používají temné síly proti obětem, které jsou nevinné. Těmto silám se souhrnně říká černá magie, která je způsobena čaroději anebo kouzelníky. Takže teď už víme, že magie se rozděluje na černou - špatnou a bílou - dobrou a již víme jaký je mezi nimi rozdíl.

Sociolog E. Goffman například používá členění z divadla na herce a obecenstvo, pak na zákulisí a jeviště, kdy tyto termíny mu pomáhají analyzovat běžné životní situace.¹¹⁴

V. Turner zase používal k členění myšlenku tzv. společenského dramatu, kde popisuje

¹¹¹ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 137

¹¹² DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 140.

¹¹³ TURNER, Victor. Průběh rituálů. Computer Press (2), 2004, s. 138.

¹¹⁴ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 142.

části lidského chování jako přesně oddělené časové jednotky. Teď bych ráda uvedla zvláštnosti rituálů u některých kmenů. Prvním příkladem jsou Nyakyusové, kteří na své nepřátele používají speciální kletbu, kdy na ně zaútočí neviditelná krajta. Dalším příkladem jsou Tallensiové kteří pro přístup k velké síle používají sílu mužova otce (dědu), a to hlavně z důvodu toho, že jejich společnost je silně patrilineární. Narozdíl od Trobriand'anů, kteří jsou zase silně matrilineární, kteří naopak považují strýce z matčiny strany za muže, který dokáže využít velkou sílu svých předků, může ovládat různá kouzla a zaklínadla.

Náboženskou víru také můžeme zařadit mezi kouzla, rituály a zaklínadla, a to i z důvodu, že má v sobě určité represivní prostředky, které pomáhají udržet společnost v chodu a pod kontrolou.¹¹⁵

Na výše uvedeném textu jsme si na pár příkladech ukázali, že ať už se jedná o primitivní společnost anebo moderní, tak v každé společnosti existuje nějaká forma magie, před kterou máme respekt, můžeme jí i svým způsobem obdivovat, ale rozhodně pokud jí nerozumíme, tak bychom se do toho neměli pouštět. Protože zahrávat si s něčím, co je mezi nebem a zemí a čemu nerozumíme, není úplně dobrý nápad, protože by se to lehce mohlo otočit proti nám.

8.1. Magie a rituál

V evropském myšlení není termín magie přesně definován, ale je skoro jasné, že v Maussově knize - Nástin obecné teorie magie, má pojem magie konkrétní představu. Popisuje zde celý obsah rituálů a také je třídí do zvláštních tříd a to podle primitivních národů, které magii a rituály používají.

Zájem o magii není její účinnost, ale jsou to právě symboly, které se při magii používají. Malinowský například tvrdí, že každá magie má svůj počátek, má svůj původ, ale i emoce které jsou vyjádřeny kouzelníkem.¹¹⁶ Příkladem může být kouzelníka zkřivená tvář při pronášení kouzla anebo dupnutí patou o zem a vztyčená pěst k nebi. Každý tento pohyb může vypadat nahodile, ale opak je pravdou, všechny tyto rádooby nahodilé grimasy jsou základem každého magického rituálu.

R. Smith měl pro magii svoji teorii a to takovou, že rituály, které byli prováděny římskými katolíky, mají spojitost a propojenost s primitivní magií. Jejich spojitost je v tom, že zázrak se neděje pomocí rituálu. Pokud se objeví, tak nikdo neprovádí žádný rituál a můžeme i předpokládat, že tento vztah platí nejen mezi rituály, ale i mezi účinky magie.¹¹⁷

Pokud čaroděj provádí nějaké kouzlo, tak rituál mu pomůže v poskytnutí sféry působení. Jestliže se pokusí rituál potlačit, stejně se objeví znovu, ale již v jiné podobě. Tato jeho

¹¹⁵ TURNER, Victor. Průběh rituálů. Computer Press (2), 2004, s. 139.

¹¹⁶ NADEL, Frederick. S. The Theory of Social Structure. London: Cohen a West, 1957 s. 194.

¹¹⁷ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 144.

nová podoba může být zákeřnější, horší a intenzivnější. Příklad rituálu z našeho okolí, může být vztah na dálku s milovanou osobou. Tento vztah mezi dvěma lidmi je plný drobných rituálů, který si zúčastněné osoby ani neuvědomují, že se jedná o rituály. Může to být čas telefonního hovoru, který je každý týden stejný, posílání zpráv na dobré ráno, blahopřání a tak dále. Těmto drobným rituálům se říká společenské rituály a pomáhají nám vytvářet sociální realitu.

Je však zajímavé, že určité rituály nám pomáhají vytvořit si časoprostorový rámeček, který nám vlastně dodává jistotu a bezpečí. Jakože uvnitř našeho domu je pokoj, který je náš a je úplně jiný než celý dům, který je také náš. V tomto pokoji máme své osobní věci, které nám pomáhají se v něm cítit více bezpečně a v pohodě než v celém domě. Je to podobné jako malé dítě, které jde na terapii k lékaři a ten mu dovolí si nechat si své hračky ve skříňce do doby než přijde zas. Tímto se vlastně vytvoří časoprostorový rámeček, který dítěti dává pocit jistoty a pocit patření někam. Má tam již své hračky - osobní věc a patří tam a cítí se tam dobře a bezpečně.

Dalším takovým malým osobním rituálem může být uzel vytvořený z trávy, který si vytvoří člen pasteveckého kmene Dinka, který ví, že nepřijde včas na večeři. Tento uzlík z trávy nechá položený u cesty jako důkaz toho, že ví, že to nestihne, ale že bude dělat vše proto, aby to stihl a zároveň si i přeje, aby se večeře trochu zdržela. Dinko opravu hodně spěchá domů, protože je přesvědčený, že zdržováním by akorát ztrácel čas a snaží se více upnout pozornost na to, aby rituál fungoval a tím si v podstatě ani nevšimá, jak rychle mu cesta utíká.¹¹⁸

Něco podobného známe i z naší společnosti, nebo alespoň já to znám z naší rodiny. U nás se vždy říkalo, že pokud nechceš na něco zapomenout, tak si udělej uzel na kapesníku a ten ti to připomene, protože kapesník máš vždy u sebe v kapse.

Náš moderní svět a hlavně život je plný rituálů, které si ani neuvědomujeme a existují zde i věci, které bez rituálu nemohou existovat a jejich význam je jen součástí dalších věcí, které je jen zastupují. Příkladem jsou dny v týdnu a jejich pravidelné řazení a názvy. Každý den má specifický význam a je spojován s rituálem, který podporuje jeho identitu a jeho zvyk, který se posléze stává i rituálem. Například neděle je dnem odpočinku, dále je posledním dnem v týdnu a je to den před pondělím (má určitý vztah k úterý), který následuje po sobotě (která má svůj vztah s pátkem). Pokud bychom to vzali trochu abstraktně, tak abychom mohli zažít pondělí, tak musíme zažít neděli a to platí i pro další dny. Každý den v týdnu má tedy svůj vlastní symbol a jeho zařazení v týdnu je zároveň i rituálem, který si ani neuvědomujeme.

E. Durkheimovi bylo jasné, že účelem rituálu je vytvořit a hlavně třídit naše zkušenosti, kdy jeho hlavním záměrem bylo studovat, jak jakýkoli náboženský rituál pomáhá lidem uvědomit si jejich vlastní identitu a tím pomáhá vytvořit i společnost ve kterém žijí. Tuto

---

¹¹⁸ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 145.

Durkheimovu teorii převzali britští antropologové, hlavně tedy A. R. Radcliffe- Brown, který ji ale změnil k obrazu svému. Tím nejdůležitějším pro antropologii je však to, že díky němu se na primitivního člověka již nenahlíželo jako na kouzelníka, který praktikuje nějaký rituál. Nahlíželo se na něj jako člověka, který je plnohodnotným členem společnosti. Zde vidíme velký posun od Frazera a jeho teorie. neméně důležité také bylo to, že Radcliffe- Brown přestal rozlišovat rituál náboženský a nenáboženský.¹¹⁹

Jelikož jsou naše zážitky omezené a odehrávají se jen v oblastech, které jsou oddělené, tak mají určitou podobnost s rituály. Měli bychom proto s nimi zacházet jako s obřady obnovy. Takovým typickým obřadem obnovy je například jarní úklid domácnosti anebo nová jarní móda, kdy cílem těchto rituálů je hlavně kontrola našich zkušeností. Pokud se nad potřebou jarního úklidu zamyslíme v kontextu, který jsme si teď popsali, tak nám je jasné, že když začneme pořádně uklízet a drhnout svůj byt, tak to není hlavně ze strachu z nemocí, ale je tom, že ze svého domu chceme vytvořit krásné a čisté místo. Při nastěhování do nového bytu anebo jen při úklidu čistících prostředků na své místo, tak vlastně děláme úplně to samé jako žena Kungů, která přijede za svým mužem do nového bydliště, tak je to právě ona, kdo rozhoduje kam se umístí oheň. Žena vztyčí kůl ze země a tímto určuje celému táboru, kde je leva a kde pravá strana a tím ho i rozděluje na mužskou a ženskou část.¹²⁰

8.2. Čarodějnictví

Čarodějnictví funguje na úplně jiném sociálním vztahu než rituál. Tento vztah není přesně definovaný a dost často souvisí právě s nečistotou. Abych lépe popsala, jak čarodějnictví funguje, tak jsem si vybrala kmen Azand, kteří žijí v severní části Afriky. Hlavní stavební jednotkou jejich společenského uspořádání v jasně definované hierarchii jsou hlavně vládci a jejich dvůr s dvořany. Následovány vojskem a tribunály. Jejich politický systém jim umožňuje organizaci, která jim zaručuje, že jednotlivé skupiny lidí nejsou proti sobě, ale jsou pospolu. Chudí jsou s bohatými, muži s ženami, synové s otci. Pokud v Azandské společnosti je nějaká oblast, ke které se nevztahuje toto politické uspořádání, tak proti tomu bojují skrze čarodějnictví.

Čarodějové jsou velmi nebezpeční, i když o tom oni sami nevědí a jejich čarodějná síla se probouzí až se vztekem anebo záští.¹²¹

Kmen Mandaria má skupiny klanů, kteří jsou vlastníky půdy. Tyto klany si berou do péče klienty. Klient, je člověk, který již z nějakého důvodu ztratil nárok na vlastnictví půdy a taktéž ztratil nárok na ochranu a bezpečí. Klientům se také říkalo bezzemci. Mají velmi nízké sociální postavení a jejich život je závislý na jejich novém ochránci - majiteli pozemku- člena

¹¹⁹ SOUKUP, Martin. Základy kulturní antropologie. Praha: Portál, 2012, s. 59.

¹²⁰ TURNER, Victor. Průběh rituálů. Computer Press (2), 2004, s.45.

¹²¹ NADEL, Frederick. S. The Theory of Social Structure. London: Cohen a West, 1957 s. 194.

klanu. Závislost na jejich ochránci, ale není absolutní, vždy závisí na vliv a status jejich ochránce, a také i na jejich oddanosti. Velké množství klientů také není žádoucí, protože pokud jich ochránce bude mít hodně, tak je zde riziko, že ohrozí jeho rodinu, budou troufalí a drzí. Klienti jsou často svými ochránci nazýváni čaroději. Důvod tohoto je, že jsou vzteklý, zuří, zlobí se, mohou škodit a nemají nad sebou kontrolu, stejně tak jako čarodějové. Jelikož je čarodějná linie dědičná, tak všichni klienti být čaroději nemůžou, jen do té doby, než dojde k jejich obvinění. Poté jsou okamžitě vyhozeni z vesnice a to bez nároku na nic, což je ještě ta lepší variant, taky je můžou hodit do ohně a upálit, to záleží na každém ochránci.¹²²

Douglasová tvrdí lehce bláznivou teorii, že v anglické společnosti jsou Židé mandarijskými klienti, protože jejich víra je podle Douglasové zlá a jejich výborné obchodní schopnosti nedokážou ospravedlnit jejich diskriminační společenský ráz. Což podle mě je velmi šílený názor, protože si myslím, že jejich jediné provinění Židů je to, že se odvrátili od našeho křesťanského světa.

Posledním příkladem jsou Lele, kteří mají slabou autoritu a jejich sociální systém je jen sled pravomocí všech, kdy ve finále nikdo a nic není efektivní. Jejich velká hromada všelijakých statusů, kterými podpírají moc kletby a požehnání se projevuje tím, že řeknou kouzelnou formuli a plivnou si. Kletba nebo požehnání je znak autority. Otec, matka, matčin bratr, teta nebo i náčelník vesnice, ti všichni mají moc použít prokletí. Použití kleteb má svá pravidla a nelze používat libovolně. Neméně důležitým pravidlem je ještě to, že pokud chceme někoho proklít, ale nakonec si to rozmyslíme, tak nesmíme plivnout na zem a musíme ujednat nápravu. Nevyplivnuté sliny, mají moc tajně škodit. Nevyřčená kletba má schválenou duchovní podobu narozdíl od čaroděje, který je neschválený a nepovolený. Pokud odhalíme čarodějnictví, tak můžeme napadnout čaroděje, protože jeho nevyslovená kletba je na straně naší autority. Autorita je však v kmenu Lele velmi slabá.¹²³

---

¹²² ERIKSEN, Thomas H. Sociální a kulturní antropologie. Praha: Portál, 2008, s. 104.

¹²³ DOUGLAS, Mary. Čistota a nebezpečí. Praha: Malvern, 2014, s. 150.

Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabývala tématem Čistoty a nebezpečí, a to v pojetí velmi významné antropoložky Mary Douglasové. Tato britská antropoložka a profesorka sociální antropologie se zabývala hlavně symbolismem, tudíž téma symboly je znát ve většině jejich pracích. Já jsem si z rozličného množství jejich děl vybrala jedno stěžejní, a to Čistota a nebezpečí, kde se zabývá rituální čistotou a samozřejmě i symbolikou. Chtěla jsem se pokusit její dílo a uchopit jeho hlavní myšlenku, která podle mě tkví v tom, že čistota/nečistota a spojená symbolika je v podstatě všude. Slovem všude myslím, že ve všech kulturách, ač se nám to může zdát, jako nesmysl, tak i v naší kultuře má čistota svůj význam neboli symbol.

Dalo by se vlastně říct, že každá společnost, ať už primitivní anebo novodobá, bojuje s určitou formou znečištění pomocí rituálů. Ráda bych zde uvedla příklad, který uváděla i Mary Douglasová ve své knize, že kdy přijdeme z venku do domu a očistíme si boty přede dveřmi o rohožku a tyto boty si zde i sundáme, je to vlastně taková forma malého rituálu očištění od znečištění. Aniž bychom si to uvědomovali, tak v podstatě jsme všichni stejní a každý máme nějaký rituál, který nás zbavuje znečištění, které je pro nás nepřijatelné. Máme v podstatě nějakou formu vnitřního kompasu, který nám určuje co, je pro nás přijatelné a co už je nepřijatelné. Tento pomyslný kompas bych ráda přirovnala k jakýmsi mantinelům, které nám určují, co je pro nás přijatelné a co je pro nás už nepřijatelné. V podstatě tuto myšlenku jsem si ověřila v této práci, kde rozepisuji, jak se různé společnosti staví ke znečištění a jaké používají rituálu pro očištění od znečištění.

V této práci bylo ověřeno, že očišťující forma rituálů od znečištění je v podstatě forma magie, která se projevuje v některých kulturách, jako například v Hinduismu, a ve všech dalších kulturách, které jsem ve své práci zmínila a popsala. Společensví v Indii se zabývala i Mary Douglasová a snažila se jí popsat, ale více o této kultuře jsem našla v jiných dílech od dalších antropologů.

Byly zde popsány anomálie a způsoby s jejich zacházením. Pojem anomálie se zde vyskytuje jako nějaká odlišnost od společnosti. V některých kulturách je to třeba narození dvojčat, která mohou znamenat blaženost, ale také i nějaké neštěstí pro kmen. Tento fenomén dvojčat je hlavně hodně znát v primitivních kulturách, kde věří na symboliku různých věcí, činů a úkazů.

Dále jsem zde popsala, jak vnímají nečistu v Číně, kde je hlavním hybatelem kosmos, který souvisí se vším, je všude viditelný a všude přítomný. Dále jsem popsala čarodějnictví a magii, která je neodmyslitelným zdrojem rituálního očištění od znečištění.

Závěrem bych ráda napsala, že jsem si v této bakalářské práci ověřila vše, co jsem si zadala již v úvodu a potvrdila jsem si, že čistota/ nečistota je opravdu všude přítomná a je jen na nás respektive na společnosti, ve které žijeme a která nás ovlivňuje, jak ji přijmeme a jak se s ní popereme.

Seznam použité literatury

Použitá literatura

1. BARLETT, Frederic. *Remembering: A Study in Experiential and Social Psychology*. Cambridge University Press 1995.
2. BEATIE, John. *Other Cultures: Aims, Methods and Achievements in Social Anthropology*. Velká Británie: Psychology press (4.), 2004.
3. BOWIE, Fiona., *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008.
4. DOUGLAS, Mary. *Přírodní symboly: Zkoumání v kosmologii*. New York: Pantheon Books, 1970.
5. DOUGLAS, Mary. *Animals in Lele Religious Symbolism*. Spojené království: Routledge, 2002.
6. DOUGLAS, Mary, *Deciphering a Meal*. Spojené království: Routledge 2002.
7. DOUGLAS, Mary, WILDAWSKYI, Aaron. *Risk and Culture*. California: University of California Press, 1983.
8. DOUGLAS, Mary. *Jak myslí instituce*. New York: Syracuse University Press, 1986.
9. DOUGLAS, Mary. *Čistota a nebezpečí*. Praha: Malvern, 2014.
10. DOUGLAS, Mary. *The Pangolin Revisited: A new Approach to Animal symbolism“* . Pp. 23-33 in R. Willis (ed.) *Signifying animals? Human meaning in the natural world*. London: Routledge, 1994.
11. ERIKSEN, Thomas H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008.
12. FOUCAULT, Michael, *Dějiny šířství*. Praha: NLN, 1994.
13. FRAZER, James, George. *Zlatá ratolest*. Praha: Mladá fronta, 1994.
14. GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur*. Praha: Slon, 2000.
15. GEERTZ, Clifford. *Local Knowledge: Futher Essay in Interpretive Anthropology*. New York: Základní knihy (3.), 1983.
16. HARRIS, Marvin. *The Sucred Cow and the Abominable Pig*. New York: Touchstone Books, 1987.
17. LÉVY – BRUHL, Lucien. *Myšlení člověka primitivního*. Praha: Argo (2), 2007.
18. LÉVI- STRAUSS, Claude. *Structural Anthropology*. New York: Základní knihy, 1963.
19. MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.
20. NADEL, Frederick, S. *The Theory of Social Structure*. London: Cohen a West, 1957.
21. NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon magie*. Praha: Agro (4.), 2004.
22. RADIN, Paul. *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*. New York: Schocken books, 1988.
23. ŘIHÁČEK, T., ČERMÁK, I., HYTYCH, R. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*, Brno: Masarykova Univerzita, 2013.
24. Srof. SILVERMAN, Sydel. „The United States“. In Barth, F. (ed.): *One Discipline, Four Ways*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
25. SMITH, Elliott G.. *Dějiny lidstva*. Praha: Jan Laichter, 1938.
26. SOUKUP, Martin. *Základy kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2012.
27. STANNER, William E.H. *The Dreaming and Other Essays*. Melbourne: Black Inc. Agenda (2), 2009.
28. TURNER, Victor. *Průběh rituálů*. Computer Press (2), 2004.
29. TYLOR, Edward, B. *Primitive Culture*. Cambridge University Press, 2012.
30. VAN DER GEEST, S.jaak. *Akan shit: getting rid of dirt in Ghana*. *Anthropology Today*, 14(3), 8-12, 1998.

31. WATERHOUSE, John W. *Zoroastrianism*. Velká Británie: Book Tree, 2006.
32. WILSON Monica. *Rituals of kinship among the Nyakyusa*. Mezinárodní africký isntitut Oxford University Press 1954.
33. ZAEHNER, Robert, ch. *The Dawn and Twilight of Zoroastrianism*. Literary Licensing, LLC 2011.

Internetové zdroje

1. Co je košer (kosher)?. JEWISH E-SHOP (online). Dostupné z: [www, Jewish-eschop.cz\co-je-koser--kosher\](http://www.jewish-eschop.cz/co-je-koser--kosher/) [cit.29.12.2021].
2. Kanán-Wikipedie.(online).Dostupné z:<https://cs.wikipedia.org/wiki/Kana%C3%A1n>[cit.29.12.2021].
3. SOUKUP, Martin. *Symbolické teorie Mary Douglasové*. Dostupné z http://www.iliteratura.cz/Content/Doslov/douglas_Cistota_7-16.pdf [cit.29.12.2021]